

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**KIBRIS SORUNU'NA BİR ÇÖZÜM ARAYIŞI:
ANNAN PLANI**

Yüksek Lisans Tezi

İLKER DÜZ

İSTANBUL, 2016

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER**

**KIBRIS SORUNU'NA BİR ÇÖZÜM ARAYIŞI:
ANNAN PLANI**

Yüksek Lisans Tezi

İLKER DÜZ

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Gökhan ERDEM

İSTANBUL, 2016

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Tezin Adı: Kıbrıs Sorununa Bir Çözüm Arayışı Çabası: Annan Planı
Öğrencinin Adı Soyadı: İlker Düz
Tez Savunma Tarihi:/..../.....

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Yrd. Doç. Dr. Burak KÜNTAY
Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Burak KÜNTAY
Program Koordinatörü

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

_____ Jüri Üyeleri _____

_____ İmzalar _____

Tez Danışmanı
.....

Üye
.....

Üye
.....

TEŞEKKÜR

Tez çalıŐmalarım süresince değerli yardım ve katkılarıyla beni bilgilendiren ve yönlendiren tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Gökan ERDEM'e, Fransızca'dan Türkçe'ye çevirilerde yardımını esirgemeyen dostum Ali KABA'ya ve benden yardım ve desteklerini esirgemeyen tüm çalışma arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

KIBRIS SORUNUNA BİR ÇÖZÜM ARAYIŞI: ANNAN PLANI

İlker Düz

Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Gökhan ERDEM

Aralık 2016, 66 sayfa

Annan Planı, en genel ifadeyle, Rum yönetiminin Avrupa Birliği'ne üyeliği öncesinde '*Kıbrıs'ın tek bir yönetim altında birleştirilmesi*' vizyonunun bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Kıbrıs sorununun, bu vizyona taşınması sürecini başlatan gelişme ise, Rum yönetiminin AB'ye üyelik başvurusu ve üyeliği süreci olmuştur.

Bu tez çalışması ise; Kıbrıs sorunu çözüm sürecinde Annan Planı'nın, tarihsel süreç içerisinde ele alarak, Kıbrıs sorununa yönelik çözüm arayışları ve bu doğrultuda geliştirilen Annan Planını irdelemektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde Annan Planına kadar olan süreçte Kıbrıs sorunu ile ilgili yaşanan gelişmeler, ikinci bölümde ise Annan Planının ortaya çıkışı ve müzakere süreci ele alınmakta olup, son bölümde referandum sonrası yaşanan gelişmeler ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Annan Planı, Kıbrıs Sorunu, Avrupa Birliği, Referandum.

ABSTRACT

A SOLUTION SEARCH FOR THE CYPRUS PROBLEM: ANNAN PLAN

İlker Düz

Global Politics and International Relations

Thesis Supervisor: Assist. Prof. Dr.Gökhan ERDEM

December 2016, 66 page

The Annan Plan, in most general terms, was introduced as part of the vision to “re-unify Cyprus under one administration” prior to the European Union membership of the Greek Administration. The developments which initiated the transformation of the Cyprus issue into the idea of promoting re-unification has been the Greek Administration’s European Union membership application and the membership process.

This paper studies the Annan Plan from a chronological perspective as part of the process seeking to resolve the Cyprus dispute, and examines the solution efforts and the Annan Plan developed to that end.

The first part of this study observes the course of developments on the Cyprus issue up until the Annan Plan was introduced, the second part covers the set of events that resulted in the proposal of the Annan Plan and focuses on the negotiation process while the last part deals with the post-referendum period.

Key Words: Annan Plan, Cyprus problem, European union, Referendum.

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER	v
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1
1. KIBRIS SORUNU İLE İLGİLİ YAŞANAN GELİŞMELER	3
1.1 1974 KIBRIS HAREKÂTI ÖNCESİ KIBRIS SORUNUNUN GENEL DURUMU.....	3
1.1.1 <i>Enosis</i> Ve <i>Megali İdea</i> Düşüncesin Ortaya Çıkışı	3
1.1.2 1959-1960 Antlaşmaları ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu.....	6
1.1.2.1 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları	6
1.1.2.2 1959 Zürih ve Londra Antlaşmalarına ekli belgeler	7
1.1.2.3 1959 Zürih ve Londra Antlaşmalarının Hukuki Sonuçları.....	9
1.1.2.4 Lefkoşa Antlaşmaları	10
1.1.2.5 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ve devletin karakteristik özellikleri.....	11
1.1.3 1960-1967 Dönemi Kıbrıs ve Kıbrıslı Türklerin Varlık Mücadelesi.....	13
1.2 1974 KIBRIS HAREKÂTI	15
1.3 1974 KIBRIS HAREKÂTI SONRASI KIBRIS SORUNUNUN GENEL DURUMU.....	16
1.3.1 KKTC'nin Kuruluşuna Kadar Yaşanan Gelişmeler	16
1.3.2 KKTC'nin Kuruluşunun Ardından Yaşanan Gelişmeler	19
1.4 REFERANDUMA GİDEN SÜREÇTE YAŞANANLAR.....	21
2. ANNAN PLANI ve MÜZAKERE SÜRECİ	26
2.1 PLANIN ORTAYA ÇIKIŞI VE KURULUŞ ANTLAŞMASI.....	26
2.2 ANNAN PLANI'NIN MÜZAKERE KAPSAMI	26
2.3 ANNAN PLANI'NDA FEDERAL KURUMLARIN YAPISI.....	30
2.4. 1959 ANTLAŞMASI ÇERÇEVESİNDE ANNAN PLANI'NIN DEĞERLENDİRLMESİ	32

2.5 ANNAN PLANI ve TÜRKİYE’NİN GELENEKSEL POLİTİKASI’NDA DEĞİŞİM	34
2.6 MÜZAKERE SÜRECİNDE TARAFLARIN YAKLAŞIMLARI	36
2.6.1 Asli Tarafların Yaklaşımı.....	37
2.6.2 Dolaylı Tarafların Yaklaşımı	41
2.6.2.1 Türkiye ve Yunanistan’ın yaklaşımı.....	41
2.6.2.2 AB ve ABD’nin yaklaşımı	45
3. ANNAN PLANI’NIN REFERANDUMA SUNULMASI VE YAŞANAN GELİŞMELER	49
3.1 REFERANDUM ÖNCESİNDE YAŞANAN GELİŞMELER.....	49
3.1.1 Türk Tarafında Yaşanan Gelişmeler ve Basına Etkisi.....	49
3.1.2 Rum Tarafında Yaşanan Gelişmeler ve Basına Etkisi	54
3.2 REFERANDUM SONUCU VE TARAFLARA ETKİSİ.....	56
SONUÇ.....	62
KAYNAKÇA	64

ŞEKİLLER

Şekil 4.1. Vatan Gazetesinin Annan Planı ile Kıbrıs sorununun çözümü haberi.....	52
Şekil 4.2. Kıbrıs Gazetesinin Kıbrıs birleşirse AB üyesi olunacağı haberi.....	53
Şekil 4.3. Yeni Düzen Gazetesinin Evet oyu ile dünyaya bağlanılacağı haberi	54
Şekil 4.4. Rum gazetelerinde Annan Planı tehdit oluşturacağı haberleri.....	56

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AT	: Avrupa Topluluđu
AY	: Anayasa
BM	: Birleşmiş Milletler
C	: Cilt
EOKA	: Kıbrıslı Rumların Milli Mücadele Örgütü
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFD	: Kıbrıs Türk Federe Devleti
KTTO	: Kıbrıs Türk Ticaret Odası
m.	: Madde
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
s	: Sayfa
S	: Sayı
Y	: Yıl

GİRİŞ

Doğu Akdeniz’de 34° 33 -35° 41 Kuzey enlemleri ve 32° 17 -34° 35 Doğu boylamları arasında yer alan Kıbrıs, Sicilya ve Sardunya’dan sonra Akdeniz’in üçüncü büyük adasıdır. Kıbrıs’ın yüzölçümü 9251 km²dir. Asya, Afrika ve Avrupa’nın arasında adeta bir eklem durumunda olan Kıbrıs için tarih boyunca çeşitli mücadelelerin yapılmasının en önde gelen nedeni, Kıbrıs’ın jeopolitik ve jeostratejik değerinin öneminden kaynaklanmaktadır (Tarakçı 1998, s.1).

Kıbrıs, coğrafi konumu itibariyle Doğu Akdeniz’in takriben ortasına yakın bir yerde bulunmakta ve bu konumu ile bu bölgenin kontrol altında tutulmasında etkili olmaktadır. Türkiye’nin güney sahilleri ve limanları, keza Suriye, İsrail, Süveyş Kanalı ve Mısır’a uzanan bölgedeki deniz yolları, tamamıyla Kıbrıs’ın etki ve kontrol alanı içinde bulunmaktadır.

Kıbrıs, Akdeniz’den gelen bütün istikametlere Ortadoğu’yu kapatmakta veya açmaktadır. Ortadoğu’nun zengin petrol ürünü potansiyeli göz önüne alındığında Kıbrıs’ın jeostratejik önemi açıkça ortaya çıkmaktadır. Nitekim 1960 yılında kurulan ve 1963 yılına kadar kurulduğu şekilde devam eden Kıbrıs Cumhuriyeti dönemi dışında, Ada üzerinde kalıcı bir çözüm bu büyük önem nedeniyle sağlanamamıştır (Tarakçı 1998, s.45).

1963 yılından sonra Birleşmiş Milletler (BM)’in yoğun çaba sarf ettiği çözüm arayışı, Kıbrıs adasının stratejik önemi ve birçok devletin menfaatlerinin çakışması ve çelişmesi sebebiyle devam etmektedir. Zira çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere Kıbrıs sorununda taraf sayısı, yalnızca Ada’da yaşayan Türkler ve Rumlar ile sınırlı değildir. Her iki toplumun anavatanları olan Türkiye ve Yunanistan’ın yanı sıra; 1960’da kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti’nden önceki son hâkim olan İngiltere; Soğuk Savaş yıllarında, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)’nün güney kanadında herhangi bir zafiyet istemeyen Amerika Birleşik Devletleri (ABD); ABD’nin Soğuk Savaş yıllarındaki rakibi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Doğu Bloğu’nun yıkılmasından sonraki adıyla Rusya, Kıbrıs sorunu ile doğrudan

ilgilenmektedir (Tarakçı 1998, s.46). Açıklanan sebeple soruna bakış açısı, doğal olarak ülkeden ülkeye değişmektedir. Bakış açısındaki değişiklik, uluslararası ilişkilerin değişmez kuralı olan, her ülkenin kendi çıkarlarına dayalı dış politika stratejisinden kaynaklanmaktadır. Doğal olarak da bu konuya ilişkin yapılan çalışmalarda daha çok, konunun uluslararası politik yönü öne çıkmaktadır.

Bu çalışmada da birinci bölümünde Kıbrıs sorununun ortaya çıkışı ve Türkiye'nin müdahalesi ile KKTC'nin kurulması ve çözüm arayışları incelenmektedir. İkinci bölümde Kıbrıs sorununun tarihi seyri içinde, "*Annan Planı*"nın ortaya çıkışı, müzakere süreci ve sonrasında yaşanan gelişmeler ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde, Annan Planı öncesinde Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler, Annan Planı'nın referandum süreci ile referandum sonrası yaşananlar ele alınacaktır.

Bu tez ile amaçlanan, 24 Nisan 2004'te gerçekleştirilen referandumlarda Kıbrıs Türkleri tarafından kabul edilmesine karşın Kıbrıs Rumları tarafından reddedilen Annan Planı'nın ortaya çıkışını hazırlayan tarihsel etkenlerin ışığı altında; planının sürecinin taraflarının ve sürece müdahil olan diğer aktörlerin süreç içerisindeki tutumlarını incelemek ve o dönemin gelişmelerini ortaya koymaktır. Ayrıca bu tezde Türk dış politikası gündeminin 1950'lerin ortalarından beri en önemli konularından birini teşkil eden Kıbrıs sorununda, geleneksel politikanın neden değiştirildiği sorusu da cevaplanmaya çalışılacaktır.

1. KIBRIS SORUNU İLE İLGİLİ YAŞANAN GELİŞMELER

1.1 1974 KIBRIS HAREKÂTI ÖNCESİ KIBRIS SORUNUNUN GENEL DURUMU

1.1.1 *Enosis* Ve *Megali İdea* Düşüncesin Ortaya Çıkışı

Kıbrıs sorununun doğuşunu ve Annan Planı'na uzanan süreçte Yunanistan'ın Kıbrıs üzerinde ısrarcı tutumlarının nedenlerini anlayabilmek için öncelikle geçmişten günümüze dek devam eden *Megali İdea* fikrinin nasıl ortaya çıktığını ve içeriğinin ne olduğunu anlamak gerekir. Bununla birlikte, *Megali İdea* fikrinin hedefleri içerisinde yer alan ve “*Kıbrıslı Rumların Mücadele Örgütü*” (*EOKA-Ethniki Organosis Kyprion Agoniston*)’nün oluşumuyla fikir mücadelesinden çok silahlı saldırıya dönüşen *Enosis*’i¹ de kavramak gerekmektedir.

Megali İdea fikrinin beslenmesinde ve yayılmasındaki en önemli etkenlerden biri, Osmanlı Devleti’nden çok geniş imtiyazlar elde eden Ortodoks kilisesidir. Kilise aracılığıyla nesilden nesile aktarılan bu fikir, Osmanlı Devleti’ni parçalamak ve topraklarından pay almak isteyen İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından da desteklenmiştir. Büyük devletlerin de vermiş olduğu bu destekle *Megali İdea*, zaman içerisinde etkili bir hareket haline dönüşmüştür (İsmail 2000, s.5).

Osmanlı Devleti’nin sahip olduğu toprakların büyük bir kısmını elde etmek isteyen Yunanistan da, emperyalist politikasını *Megali İdea* fikrinin arkasına gizlenerek gerçekleştirmeye çalışmıştır. *Megali İdea* fikri ilk defa Velestinli bir Hıristiyan olan Rigos Ferreros tarafından ortaya atılmış ve ilk *Megali İdea* haritası 1791–1796 tarihleri

¹ *Enosis*, 1930’lu senelerde Birleşik Krallık idaresinde bulunan Kıbrıs adasının “*Yunanistan’a bağlanması*” anlamında kullanılmıştır. Genel anlamı ise politika açısından “*bir ülkenin sınırlarına dahil olma, birleşme*” anlamına gelmektedir. Bkz: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/enosis> (Erişim Tarihi: 10.08.2016)

arasında Bükreş'te hazırlanarak yayınlanmıştır. Bu fikre göre; başta İstanbul olmak üzere Girit, Rodos, Yunanistan, Kıbrıs, Anadolu ve İskenderiye'ye kadar olan toprakların işgal edilmesi mutlak gerekliliktir. Bu amaçla 1814 tarihine kadar da, Avrupa'nın çeşitli yerlerinde değişik örgütler kurulmuştur (İsmail 2000, s.6).

Nitekim 1814 tarihinde bir Rus çarının koruması altındaki birkaç Rum tüccar tarafından temelleri atılan *Filiki Eteryia* örgütünün kuruluş ve daha sonraki faaliyetlerinin amacı *Megali İdea*'yı gerçekleştirmek olmuştur. Bu örgütün gayesi, Yunanistan'ın bağımsızlığını elde etmek ve Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'u alarak Bizans İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmaya çalışmaktır (İsmail 2000, s.7).

“*Büyük İdeal*” olarak da tanımlanan *Megali İdea*'yı gerçekleştirmek arzusu içinde olan *Filiki Eteryia* örgütünün en büyük destekçisi Fener Rum Patrikhanesi olmuştur. Bu örgütün hızla yayılmaya başlaması ve örgütün *Megali İdea* fikri etrafında giriştikleri faaliyetler sonucunda 1821 yılında Mora İsyanı patlak vermiştir. Hemen ardından da Osmanlı Devleti'ne karşı yapılan diğer ayaklanmalar sonucunda Yunanistan, 1829 tarihinde Edirne Antlaşması ile bağımsızlığını elde etmiştir. Bu ayaklanmalarda kiliseler büyük görevler üstlenmiştir. Kıbrıs'ta da kiliseler, özellikle 1821 tarihinde gerçekleşen Mora İsyanı'na destek vermek amacıyla birtakım hazırlıklarda bulunmuş; fakat Kıbrıs'ta çıkartılmak istenen isyan, Osmanlı Valisi Mehmet Bey'in müdahalesi ile daha başlamadan bastırılmıştır. Bu ayaklanmalar ve *Megali İdea* fikri yıllarca huzur içinde yaşamış olan halkı huzursuz etmiş ve Kıbrıs'ta bir arada yaşayan toplumların ilişkilerini zedelemiştir (Bulunç 2004, s.155).

Megali İdea ülküsünü yaymak ve gerçekleştirmek amacıyla ortaya çıkan *Filik-i Eteryia* 1894 tarihinde adını “*Etniki Eteryia*” olarak değiştirmiştir. Bu tarihten sonra *Megali İdea*, *Etniki Eteryia* örgütünün bir amacı olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Etniki Eteryia'nın *Megali İdea* programı ise Yunan milletinin tam bağımsızlığının sağlanması, Batı Trakya ve Selanik'in, Ege Adalarının, On İki Ada'nın, Girit Adası'nın, Batı Anadolu'nun, Kıbrıs'ın, İmroz ve Bozcaada'nın, Yunanistan'a katılması, Konstantinopolis'in ele geçirilmesi ve Bizans İmparatorluğu'nun ve Pontus Rum Devleti'nin yeniden kurulması olarak belirlenmiştir (Bulunç 2004, s.155).

Megali İdea fikrini gerçekleştirmek amacıyla yayılmacı bir politika izleyen Yunanistan, Batılı devletlerin desteğini almış ve Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp Savaşıyla uğraşmasını fırsat bilerek 1912 tarihinde Balkan devletleriyle anlaşıp Osmanlı Devleti'ne savaş açmıştır. Yunanistan, Berlin Antlaşması'nda Epir ve Teselya'nın küçük bir bölümünü alırken, Balkan Savaşı sonucu bu toprakların tamamına sahip olmuştur. Ayrıca Makedonya'nın bir kısmı ile Selanik ve Girit de Yunanistan'ın eline geçmiştir. Bu durum Rumlar arasında büyük bir sevinç yaratmış, *Megali İdea* amacına daha da yaklaşılmıştır (Bulunç 2004, s.156). Nitekim Paris Konferansı ile On İki Ada Yunanistan'a verilmiş, İngiltere'nin savaş sonrası ekonomisini düzeltme çabasıyla doğu sömürgelerinden çekilmesi karşısında Yunanistan'ın On İki Ada'ya ilaveten Kıbrıs'ı da alma isteği hız kazanmıştır (Engiz 2004, s.11).

Yunanistan'ın Kıbrıs hayali savaş öncesinde başlamış ve Kıbrıs'taki Türklerin varlığına karşılık adadaki Rumlara tavizler verilmiş Rum milliyetçiliği temelleri kuvvetlendirilmiştir. Bu dönem ile Ada'da *Enosis* rüzgârı esmeye başlamıştır. Rum milliyetçileri 1953 yılında Enosis amacıyla EOKA'yı kurmuşlar bunun karşısında 1955 yılında Türkler tarafından Kıbrıs Türk Mukavemet teşkilatı kurulmuştur. Yunanistan'ın kışkırtmaları ve İngiltere'nin sesiz kalması ise Ada'daki şiddette ortam sağlamıştır (Bozkurt ve Demirel 2004, s.14).

Olayların tırmanması ile birlikte SSCB, Ortodoks birliği kapsamında Yunanistan'ın BM'ye yapmış olduğu adanın ilhak edilmesi talebini desteklemiştir. İngiltere ise, Ada'nın Yunanistan'a ilhak olması ve Yunanistan'da yaşanacak bir komünist darbe sonucu Avrupa'nın komünizm tehlikesi ile karşı karşıya kalacağı endişesi ile Türkiye'ye destek vermiştir. Türkiye ise Kıbrıs sorununda 1951 yılına kadar herhangi bir hak iddia etmezken, İngiltere'nin de destek vermesi ile artık bölgede söz sahibi olmak istemiş; Kıbrıs dönemin iktidar partisinin ve basının da etkisiyle milli bir mesele haline dönmüştür. Ancak Kıbrıs'ta yaşanan olayların önünün alınmasına yönelik 1955 yılında düzenlenen Londra konferansında sonuç alınamamış, 1956'da İngiltere ve Yunanistan BM'ye müracaat ederek Kıbrıs sorununun çözümlenememesinde birbirlerini suçlamışlardır. Türkiye ise gelişmeleri takip ederek adadaki Türklere yapılan haksızlıklara müsaade etmeyeceğini dile getirmeye başlamış ve olaylarda taraf olduğunu beyan etmiştir (Şahin 1987, s.11).

Kıbrıs sorununun NATO'ya taşınması ile birlikte, Yunanistan ve Türkiye tarafından sorunun çözülmesi için çaba sarf etme kararı alınmış, 1959 yılında da iki ülke başbakanı tarafından önce Zürih ardından da 1960 yılında Londra anlaşması imzalanarak Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti için ilk önemli adım atılmıştır.

1.1.2 1959-1960 Antlaşmaları ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu

1.1.2.1 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları

19.06.1958 tarihinde İngiltere, İngiliz Başbakanı'nın adıyla anılan Mc Millan Planını hazırlamış, Ada'daki toplumlar ve Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında ortaklık kurulmasına dayanan plan, self-determination² ilkesine ters olduğu gerekçesiyle Rum-Yunan ikilisi tarafından reddedilmiştir. Oysa Türkiye ve İngiltere, Yunanistan'ın yaptığı her türlü itiraza rağmen planı uygulamakta kararlı davranmış ve 01.10.1958 tarihinde İngiltere planı resmen ilan etmiştir.

1959 yılında, uluslararası sistemdeki bölgesel olayların müttefikler arasındaki işbirliği ve dayanışma çabalarını gerektirmesi, ABD ve NATO'nun baskılarıyla, Türkiye ve Yunanistan ikili müzakerelere girişmişler ve iki devletin başbakanları arasında 5-11.02.1959'da Zürih'de yapılan görüşmelerde bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmasına karar verilerek, bu bağımsız devlet içinde Kıbrıs Türk Toplumunun hürriyet ve yaşama haklarını garanti altına alan anayasa esasları ile diğer ilgili anlaşmalar tespit edilmiştir (Batur 2007, s.143).

McMillan Planının NATO konseyi tarafından geliştirilmiş hali olan Ortaklık Planı ise, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye garantörlük hakkı vermiştir. Aynı ay Londra Konferansı ile Britanya Hükümeti ve Adadaki toplum temsilcileri bu uzlaşmayı resmen kabul etmiş, Londra'da tüm taraflarca imza edilen Londra Antlaşması ise 4 Mart 1959'da TBMM tarafından 138'e karşı 347 oyla kabul edilmiştir (Batur 2007, s.143).

² Self-determination ilkesi, milletlerin kendi siyasal durumlarını, ekonomik, sosyal ve kültürel manada izleyecekleri yolu kendi iradeleriyle belirlemeleri şeklinde tarif edilir. Buna göre; kendi geleceğini belirleme hakkı yalnızca ulusun kendisine aittir; kimse ulusun hayatına zorma müdahale etme, okullarını ve diğer kurumlarını yok etme, gelenek ve göreneklerine tecavüz etme, dilini baskı altına alma ve haklarını kısıtlama hakkına sahip değildir. Bkz: <https://global.britannica.com/topic/self-determination> (Erişim tarihi: 12.10.2016)

Zürih ve Londra Antlaşmaları, Kıbrıs'ta tek bir halk bulunmadığını ancak tek bir vatandaşlık söz konusu olduğunu, uluslararası hukuk bakımından üçüncü tarafların da bu duruma saygı göstermek zorunda olduğunu ifade eden önemli antlaşmalardır. Bu antlaşmalar Ada'nın iki toplumlu temel yapısını, aşağıda kısaca yer verilen belge ve bildirimleri ile inşa etmişlerdir.

1.1.2.2 1959 Zürih ve Londra Antlaşmalarına ekli belgeler

Zürich ve Londra Antlaşmaları esasına göre, Türk ve Rum tarafının dâhil olduğu ortak bir Kıbrıs Cumhuriyeti resmen 16 Ağustos 1960'da kurulmuştur. Londra'da açıklanan belgelerin hepsinde, Kıbrıs Devleti'nin iki ayrı ulustan meydana geldiği gerçeğine dayanılmıştır ve bu nedenle de özel bir hukuki statü meydana getirilmiştir. Bu kapsamda Kıbrıs Cumhuriyeti, uluslararası antlaşmalarla kurulan bir ortaklık devleti olup, antlaşmalar Ada'nın iki toplumlu yapısı temel alınarak hazırlanmıştır. 1960 düzenlemeleriyle, iki halk arasında fonksiyonel bir ortaklıkla iç denge sağlanmıştır. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın garantör devlet olmasıyla da dış dengenin teminine çalışılmıştır. Türk toplumunun lideri olan Cumhurbaşkanı Yardımcısı'na, tüm temel konularda Cumhurbaşkanı'na eşit haklarla veto yetkisi verilmiştir. Türkiye, bu antlaşmalarla İngiliz egemen üsleri de dâhil olmak üzere, Ada'nın tümünü garanti altına almıştır. Bu antlaşmaları kısaca *Garanti Antlaşması*, *İttifak Antlaşması*, *Birleşik Krallık Hükümetinin Bildirisi*, *17 Şubat 1959 Tarihli Yunanistan Ve Türkiye Dışişleri Bakanları Bildirisi* ve *19 Şubat 1959 Tarihli Kıbrıs Rum Ve Türk Temsilci Bildirisi* olarak sıralamak mümkündür.

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın temel maddelerinin uluslararası niteliğinin teyit edildiği; tarafların, bu Anayasa'ya göre kurulmuş olan devletin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamayı ortak çıkarları açısından uygun buldukları ***Garanti Antlaşması***, Kıbrıs sorununa getirilen çözümün en önemli unsurudur. Ada'daki Türk ve Rum toplumlarının birbirine zıt taleplerini uzlaştıran ve temel amacı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir devletle birleşmesini engellemek olan Antlaşma'nın *Giriş Bölümü*'nde taraflar; Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın temel maddeleri ile kurulan bağımsızlığı, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini, ortak çıkarlarının bir gereği olarak kabul etmişlerdir (Toluner 1983, ss.75-77).

Zürih Antlaşması ile oluşturulup imzalanan ve Lefkoşa Antlaşmaları ile en son şeklini alan *İttifak Antlaşması* ise, Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan tarafından imzalanmıştır. İngiltere'nin taraf olmadığı bu antlaşma, Garanti Antlaşması'nı tamamlar nitelikte olup tarafların ortak savunmasını sağlamaya, Kıbrıs'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü korumaya yönelik kolektif bir işbirliğini öngörmektedir (Arsava 1996, s.46).

Antlaşma'nın 2 Numaralı Ek Protokolü'ne göre; Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları'ndan oluşan Bakanlar Komitesi, antlaşma ile oluşturulan üçlü ittifakın en yüksek siyasi organı olacaktır. Taraf hükümetlerin kendisine sunmayı kararlaştırdıkları herhangi bir sorunu inceleyecek olan komite, yılda bir kez olağan olarak toplanacaktır (m.1 ve m.2). Başkanlığını, birer yıllık süreyle üç Dışişleri Bakanı'ndan birisinin dönüşümlü olarak yapacağı Komite, gerekli gördüğü takdirde tali organlar kurabilecektir (m.3). İşlevlerini yerine getirirken Bakanlar Komitesi'ne karşı sorumlu olan Üçlü Karargâh, Komite'nin olağan toplantılarında, faaliyetlerine ilişkin yıllık bir rapor sunacaktır (m.4). Komite, taraflar uzlaşmadığı sürece bir konuyu ele almaya yetkili değildir. Antlaşma metninde yer almamasına rağmen, incelenecek konuda uzlaşmanın aranması, üstü kapalı da olsa kararların oybirliğiyle alınacağına işaret etmektedir. Ayrıca, Komite kararı olmaksızın Kıbrıs'a yerleştirilen Türk ve Yunan birliklerinin de bu düzenlemeye göre harekete geçmeleri mümkün değildir (Toluner 1983, ss.76-77).

İttifak Antlaşması ile taraflar, Kıbrıs'ın toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına yönelik herhangi bir saldırıya karşı koymak ve bertaraf etmek taahhüdünü yüklenmişlerdir. Antlaşmaya taraf üç devlet, savunma konusunda işbirliğiyle yükümlüken; Türkiye ve Yunanistan, bağımsızlık ve ülke bütünlüğüne karşı yöneltilen saldırılara karşı koymakla yükümlüdür. Bu yüküm, gereken ölçü ve biçimde harekete geçmeyi ifade eder (Aydoğdu 2005, s.81).

Karşılıklılık ilkesine dayanmayan Antlaşma, sadece Kıbrıs lehine, onun bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne karşı yapılacak doğrudan veya dolaylı saldırılara karşı, taraflara yükümlülükler yüklemektedir. İttifak Antlaşması'nın en önemli özelliği; Antlaşmanın, ittifak üyesi üç devlet dışında kalan devletlerden gelecek saldırılara karşı, harekete

geçme imkânı sağlamasıdır. İttifaka üye devletlerden gelecek bir saldırı karşısında, bu antlaşma hükümleri uygulanamaz (Fırat 1997, s.63).

Birleşik Krallık Hükümetinin Bildirisi ise, İngiltere'nin Zürih Antlaşması'nı, önerdiği bazı esasların kabul edilmesi şartına bağlı olarak kabul ettiğini belirten ve Ada'daki egemenliğin, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ile ilgili diğer belgelerin usulüne uygun olarak imzalanıp yürürlüğe girdiği tarihte devredileceğini açıklayan Bildiridir. Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları'nın, İngiltere'nin bu Bildirisini kabul ettiklerine dair Bildirileri ise ***17 Şubat 1959 Tarihli Yunanistan ve Türkiye Dışişleri Bakanları Bildirisi***'dir. Bunun üzerine ise Dr. Fazıl KÜÇÜK'ün ve Rum Toplumunu temsilcisi Baspiskopos Makarios'un, Londra'da imzalanan belgeleri kabul ettiklerine dair ***19 Şubat 1959 Tarihli Kıbrıs Rum ve Türk Temsilcileri Bildirileri*** ilan edilmiştir.

1.1.2.3 1959 Zürih ve Londra Antlaşmalarının Hukuki Sonuçları

Zürih Antlaşması ile belirlenen Anayasa'nın temel maddeleri, iki toplumun eşitliğine ve işbirliği yapmaları esasına dayalı bir düzen öngörmüştür. Böylece her iki topluma, ayrı ayrı varlıklarını koruma imkânı sağlanırken, bir toplumun diğerine tahakküm etmesinin önü, anayasal garantilerle kapatılmıştır (Arsava 1996, s.44).

İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ile birlikte her iki toplum da eşit statüde iki kurucu ortak olmuşlardır. Kıbrıs, iki toplumun ortak egemenliğinde ve yönetiminde, iki toplumlu bir cumhuriyet olarak ortaya çıkmıştır. Bu düzenleme, ortak devlet yapısı içinde, iki toplum arasında bulunan fonksiyonel ortaklığı ve bu ortaklıkla sağlanan iç dengeyi yansıtmaktadır (Arsava 1996, s.45).

“*Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma*” ile getirilen düzene göre Kıbrıs, başkanlık rejimi ile yönetilecektir. Bu rejim, iki başlı bir başkanlık rejimidir. Bu Antlaşma'nın 1. maddesine göre Kıbrıs Devleti, başkanlık rejimiyle yönetilecek bir Cumhuriyettir. Cumhuriyetin Başkanı Rum, Başkan Yardımcısı ise Türk olacaktır. Bu kişiler, kendi toplumları tarafından ve ayrı ayrı, genel oy ile seçilecektir (Arsava 1996, s.47).

Ada'da kurulan iki başlı rejimin doğasına uygun olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmi dilleri Türkçe ve Yunanca'dır. Resmi belgeler, her iki dilde hazırlanacak ve yayımlanacaktır. Her ne kadar Cumhuriyet'in tarafsız bir renk ve biçime sahip ortak bir bayrağı olaksa da resmi makamlar ve toplumlar, tatil günlerinde bu bayrak ile birlikte Türk ve Yunan bayraklarını da göndere çekme hakkına sahip olacaktır (m. 2 ve 3).

Antlaşma'nın 5. maddesi uyarınca yürütme yetkisi, Başkan ve Başkan Yardımcısı'na aittir. Bu amaçla 7'si Rum, 3'ü Türk olmak üzere 10 kişilik bir Bakanlar Konseyi oluşturulacaktır. Başkan ve Başkan Yardımcısı, kendi toplumlarına ait bakanları, ayrı ayrı seçeceklerdir. Dışişleri, Maliye ve Savunma Bakanlıklarından birisi mutlaka bir Türk bakana verilecektir. 5. Maddeye göre Konsey, kararlarını mutlak çoğunlukla alır. Başkan ve Yardımcısı, Konsey kararlarına karşı veto ve geri gönderme hakkına, Temsilciler Meclisi kanun ve kararlarına karşı öngörülen şartlar altında sahiptir (Fırat 1997, s.63).

1.1.2.4 Lefkoşa Antlaşmaları

İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında imzalanan Garanti Antlaşması, son hâlini Lefkoşa Antlaşması ile almış, uluslararası hale bürünmüş bir anayasa ve anayasa hükmündeki antlaşmalara çözülmeye çalışılan Kıbrıs sorunu 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti'nin ilânıyla hukuken çözüme kavuşmuştur.

Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından imzalandığı halde Kıbrıs Devleti henüz ortada olmadığı için Kıbrıslı Türk ve Rum liderlerin sadece bildirimde bulunduğu Londra Antlaşmaları, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilân edildiği 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından yeniden imzalanmış ve bir bütün olarak "*Lefkoşa Antlaşmaları*" adını almıştır (Vatansever 2010, s.1501).

Lefkoşa Antlaşmaları, hem Londra Konferansı belgelerine son hâlini kazandırmış hem de Kurucu Antlaşma gibi yeni bir takım antlaşmaları da içinde barındırmıştır. Kıbrıs Devleti'ne varlık kazandıran Zürih, Londra ve Lefkoşa Antlaşmaları; Kıbrıs'ta tek bir Kıbrıs halkı bulunduğu ve çoğunluk ilkesinin uygulanması yoluyla belirlenecek tek bir

halk iradesi bulunduğu görüşlerini resmen reddeden uluslararası işlemlerdir. Bu düzenlemeler, uluslararası hukuk bakımından, üçüncü tarafların da saygı göstermek zorunda olduğu objektif bir statü oluşturmuştur. Oluşturulan mevcut durum, iki toplumun ortak kullanacağı sınırlı bir egemenliği bünyesinde barındırırken, garantör ülkeleri de siyasi birer merkez haline getirmiştir (Özersay 2002, s.42).

Antlaşmalar yolu ile getirilen çözümle birlikte, NATO müttefikleri arasındaki olası bir sürtüşmenin önü kapanmış ve NATO ittifakının istikrarı da korunmuştur. Türkiye ise, Kıbrıs'ın bağımsızlığını kazanması karşılığında Ada'daki Türklerin anayasal güvenceye kavuşması sebebiyle rahatlamıştır (Vatansever 2010, s.1502).

1.1.2.5 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ve devletin karakteristik özellikleri

Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran 1960 Anayasası, adada iki toplumun eşitliğini gözeten ve buna bağlı egemenliğin de eşit olarak kullanımını öngören, bütünlüğünün üç garantör devlete dayalı olduğu bir yapı öngörmüştür. Kıbrıs'ın bağımsızlığını kazanmasıyla beraber yapılan ilk seçimlerde, Cumhurbaşkanlığına Makarios ve yardımcılığına Dr. Fazıl Küçük seçilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel yapısı ise kısaca şu şekilde oluşturulmuştur (Bozkurt ve Demirel 2004, s.14):

- *Kıbrıs'ta bir Cumhuriyet kurulacaktır. Cumhurbaşkanı Rum, Cumhurbaşkanı yardımcısı ise Türk olacaktır. Cumhurbaşkanı ve yardımcısı kendi toplumları tarafından genel seçim usulüyle seçilecektir.*
- *Cumhuriyetin resmi dili Türkçe ve Rumca olacaktır.*
- *Cumhuriyetin, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı yardımcısı tarafından birlikte kararlaştırılacak olan tarafsız desen ve renkte kendine has bir bayrağı olacaktır.*
- *Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı 5 yıllık bir zaman için seçilecektir.*
- *İcra yetkisi, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısından toplanacaktır. Ayrıca 7 Rum ve 3 Türk'ten oluşan bir Bakanlar Konseyi bulunacaktır. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı yardımcısı kendi toplumlarına mensup Bakanları tayin edeceklerdir. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Temsilciler Meclisi'nin kanun ve kararlarına karşı olarak tespit edilen aynı şartlar altında iade etmek hakkına sahip olacaklardır.*
- *Kanun yapma yetkisi % 70 Rum ve %30 Türk oranına göre Türk ve Rum toplumlari tarafından 5 yıl için seçilecek olan Temsilciler Meclisine verilecektir.*
- *Kıbrıs Cumhuriyeti Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında yeni devletin bağımsızlığını ve ülke bütünlüğünü teminat altına alacak bir garanti antlaşması*

imzalanacaktır. Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti arasında bir askeri ittifak anlaşması imzalanacaktır.

- *Her iki toplumda birer Cemaat Meclisi bulunacaktır. Cemaat Meclisi'nin temsilcileri kendi toplumları tarafından seçilecektir. Cemaat Meclisleri her türlü dini eğitim, kültür ve öğretim konularında yetkili olacaklardır.*
- *Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın bazı durumlar hariç, dışişleri, savunma ve emniyet meselelerine veto hakları bulunacaktır.*
- *İdarede %70 Rum ve %30 oranında Türk bulunacaktır.*
- *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin %60'ı Rum ve %40'ı Türk olmak üzere 2000 kişilik bir ordusu bulunacaktır.*
- *İki Rum, bir Türk ve bir de tarafsız hâkimden teşekkül eden bir Yüksek Mahkeme kurulacaktır. Mahkeme üyeleri Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı yardımcısı tarafından birlikte seçilecektir. Tarafsız hâkimin iki oy hakkı olup mahkemeye başkanlık edecektir.*
- *Silahlı Kuvvetlerin, jandarma ve polis kuvvetlerinin komutan ve komutan yardımcılarını Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte tayin edilecektir. Komutanlardan biri Türk olacaktır.*
- *Mecburi askerlik hizmeti ancak Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın birlikte alacağı kararla konulabilecektir.*
- *Kıbrıs'ın en büyük beş şehrinde Türkler ayrı belediyeler kuracaktır.*

Görüldüğü gibi Kıbrıs Cumhuriyeti kendine has özellikleri olan bir devlet görünümündedir. Bununla beraber her ne kadar adanın bağımsızlığı tanınsa da üç ülkenin garantörlük hakları bu bağımsızlığın sınırlı bir yapı gösterdiğini de kanıtlamaktadır. Ülkenin savunması da garantör olan üç devlete bırakılmış, kurulan yapının bozulması halinde de üç devletin beraber ya da ayrı müdahale hakkı saklı tutulmuştur. Böylece Türkiye'nin adadaki hakları olduğu kadar Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin de hakları güvence altına alınmıştır (Manisalı 2000, s.33).

Yeni kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti hiçbir devletle birleşmeyeceği gibi, yeni devletin Türkiye ve Yunanistan'ın beraber dâhil olmadığı paklara da katılamayacaktır. Ancak bazı sınırlamalara rağmen, egemen bir devletin karakteristik özelliklerinin bulunduğu bu devletin kurulmasıyla, Ada'daki koloni hükümeti de son bulmuştur. Tek bir devlet kurmayı amaçlayan bu anlaşmalarla oluşturulan cumhuriyet, egemenlik ve garanti haklarına bakıldığında özel bir yapıdır. Bu yapı, tarafların birbiri üzerinde baskı kurmasını engellediği gibi "Enosis"e giden yolları da kapatmıştır (Manisalı 2000, ss.33-35).

1.1.3 1960-1967 Dönemi Kıbrıs ve Kıbrıslı Türklerin Varlık Mücadelesi

1959-1960 Antlaşmaları sonucu oluşan Kıbrıs Cumhuriyeti çözüm modelinde ortaya çıkan devletin yapısı, kendine özgüdür. Klasik anlamda bağımsız ve egemen bir devletten bahsetmek oldukça zordur. Kıbrıs Devleti, bağımsız ve egemen bir devlettir ancak bağımsızlığı ve egemenliği, kendine sunulan çerçeveye sınırlıdır. Bu çerçevenin dışına çıkması veya çerçevenin sınırlarını genişletmesi, Kıbrıs'ta yaşayan iki toplumun inisiyatifine bırakılmamıştır. Bu anlamda Kıbrıs Devleti gerek içişlerinde, gerekse dışişlerinde sınırlı-sorumlu bir devlet niteliğindedir (Ülger 2001, s.198).

Ancak Kıbrıs Rumları ve Makarios Ada'nın Yunanistan ile birleşmesini sağlamak için öncelikle Enosis önünde engel teşkil eden Londra-Zurich Anlaşmaları ile Kıbrıs Anayasası'nın Kıbrıs Türklerine ve Türkiye'ye aşırı yetkiler veren maddelerini ortadan kaldırmayı kendilerine hedef olarak seçmişlerdir. Rum yönetimi Anayasa'ya göre %40'ı Türk olan ordunun kurulmasını engellemiş, Türklerin beş büyük şehirde kuracağı belediyelere engel olmuştur (Bozkurt ve Demirel 2004, ss.24-25).

Makarios, 30.11.1963'te garantör devletlere Anayasa'da tanınan hakların kaldırılmasını ve garanti ve ittifak anlaşmalarının feshedilmesini teklif etmiştir. Yapılan teklifi Kıbrıs Türkleri derhal, Türk Hükümeti de 06.12.1963'te reddetmiştir. İngiltere ve Yunanistan'dan tepki gelmezken, teklifin Türk tarafınca reddedilmesi üzerine adada silahlı eylemler başlamış, Rumların olayı iyice büyüterek Türkleri bir gecede yok etmeyi amaçlayan *Akritas Planı*, 21.12.1963'te uygulamaya konulmuş, bu döneme ise *Kanlı Noel* adı verilmiştir (Ülger 2001, s.198).

Olaylar karşısında seyirci kalamayan Türkiye, 23.12.1963'te Kıbrıs'taki olayları çok ciddiye aldığını Yunan ve Amerikan yönetimlerine bildirmiş, gerekli girişimde bulunmalarını istemiştir. Buna rağmen olaylar kesilmemiş, Rumların saldırılarının sürmesi üzerine ise Türkiye ateşkes anlaşmasına uyulmaması halinde ateşkesin Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından sağlanacağı kararını almıştır (Engin 2004, s.13).

Bunun üzerine saldırılar kesilmediği gibi Yunan birliklerinin de saldırılara katıldığı bilgilerinin gelmesi ile Türk savaş uçakları 25.12.1963'te Lefkoşa üstünde uçuşlar

yapmışlardır. Bu müdahale üzerine İngiltere arabuluculuk yaparak ateşkesin ilan edilmesini sağlamıştır. 27.12.1963 tarihinde üç ülkenin askerleri İngiliz komutası “*Barış Koruma Kuvveti*” adı altında göreve başlamışlar ve 30.12.1963’te yeşil hat çizilmiştir (Bozkurt ve Demirel 2004, s.25).

Ancak Kıbrıs’ta saldırılar sürmeye devam etmiş, Türkiye 15.02.1964’te Kıbrıs’a müdahale kararı almış, fakat bu girişim BM Güvenlik Konseyi tarafından engellenmiştir. 04.03.1963’te duruma el koyan BM Güvenlik Konseyi Ada’ya *Barış Gücü* göndermiştir. Tüm bunlara rağmen olaylar durmamış, saldırılar tüm şiddetiyle devam etmiştir. Bunun üzerine hükümet, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)’nden müdahale yetkisi almıştır. Ancak ünlü *Johnson Mektubu*’nun basına sızdırılması ile bu karar ikinci kez uygulanamamıştır (Toluner 1983, s.128).

Kıbrıs’ta iki halk arasında süregelen gerginlik iyice tırmanmış, 15.11.1967’de Girvas önderliğindeki *Rum Milli Muhafız Ordusu* ve Yunan birlikleri *Geçitkale* ve *Boğaziçi*’ne saldırılar düzenlemiştir. TBMM anlaşmalardan doğan silahlı müdahale kararını bir kez daha almış fakat NATO BM ve ABD’nin devreye girmesi ile üçüncü kez karar uygulanamamıştır (Bozkurt ve Demirel 2004, s.25).

Bu gelişmelerin ardından BM nezdinde yapılan diplomatik girişimler sayesinde gergin ortam yatıştırılmış; bu arada da Kıbrıs Türkleri de, 28.12.1967’de, 1960 Anayasası’nın hükümleri uygulanana dek Geçici Türk Yönetimi’nin kurulduğunu ilan etmiştir. Bu süreç Kıbrıs Türklerini 1974 Otonom Türk Yönetimi ilanına dek götürmüştür (Özersay 2009, ss.74-75).

Diplomasi alanına kaydırılmak istenen Kıbrıs sorunu için BM, tarafları görüşmeye ikna etmiş ve 1968 yılında ilk kez toplumlararası görüşmeler başlamıştır. Ancak bu süreç BM gözetiminde devam ederken; Kıbrıs Rumları ile Yunanistan’daki cunta yönetimi arasındaki anlaşmazlıklar su yüzüne çıkmaya başlamıştır. Yunan cunta yönetimi dış politikada başarı kazanarak dikkatleri içişlerinden dışişlerine kaydırmak amacıyla Kıbrıs’ta *Enosis*’e ulaşma çalışmalarına hız vermiştir. 15.07.1974’te Yunan askeri cuntası, Ada’da darbe yaparak yönetimi ele geçirmiştir. Rumları durdurmak ve Türklerin can güvenliğini sağlamak adına Türkiye, garantörlük hakkına dayanarak 20

Temmuz 1974 günü adaya asker çıkararak I. Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirmiştir (Bozkurt ve Demirel 2004, s.30).

1.2 1974 KIBRIS HAREKÂTI

15 Temmuz 1974'te Albaylar Cuntası'nın darbe girişimi, Türkiye ve Yunanistan arasında yeni bir krizin nedeni olmuştur. Böylelikle Yunanistan, Londra-Zürih Antlaşmalarını ortadan kaldıran girişimiyle adaya Türkiye'nin müdahalesini zorunlu kılmıştır.

Türkiye, müdahale etmemesi için yapılan baskılara karşı dengeyi kurması ve Türk toplumunun güvenliğinin sağlanması için Türk askerinin adadaki varlığının kabul edilmesi, Yunan subayların adadan çekilmesi gibi bazı talepler ileri sürmüştü de bu talepler yerine getirilmemiştir. Türkiye'nin çözüm arayışları muhatap bulamayınca adaya müdahale etmek kaçınılmaz olmuştur (Batur 2007, s.373).

Türkiye, 20 Temmuz'da Garanti Antlaşması'nın 3. maddesinin kendisine verdiği hakka dayanarak Kıbrıs Barış Harekâtı'na başlamış ve hareketin 3. günü BM, tarafların ateşkes kararı almaları için baskıda bulunmuştur. BM'nin ateşkes çağrısına taraflar 22 Temmuz'da uymuştur. 25 Temmuz'da İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın katılımıyla *I. Cenevre Görüşmeleri* başlamıştır. Çeşitli görüş ayrılıklarına rağmen, 30 Temmuz 1974'te, Cenevre Deklarasyonu imzalanmıştır (İnanç 2007, s.39).

25–30 Temmuz 1974'te yapılan I. Cenevre görüşmelerine Türk Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Yunanistan Dışişleri Bakanı Mavros, İngiltere adına Dışişleri Bakanı Callaghan, Kıbrıs Rum tarafı adına Klerides ve Türk tarafı adına Denктаş katılmıştır. Tarafların müzakere ettikleri 31 Temmuz tarihli anlaşmaya göre, Rumlar işgal ettikleri bölgelerden çekilecekler ve karma köylerdeki Türk halkının güvenliği de BM Barış Gücü tarafından sağlanacaktı. Ayrıca adada iki ayrı otonom yönetim kabul edilecekti. Fakat Rum tarafı, anlaşmayı imzaladığı halde anlaşmaya uymamış ve Türk yerleşim yerlerini boşaltmamıştır (Batur 2007, s.374).

II. Cenevre görüşmeleri 8 Ağustos 1974'te güvensiz bir ortamda başlamış, Rum tarafının askeri açıdan toparlanmak için zaman kazanmaya çalışmasıyla geçmiştir. Türkiye, bütün önerilerin Rum tarafınca reddedilmesi nedeniyle adaya 14 Ağustos'ta ikinci bir harekât düzenleyerek ordunun Doğu-Batı yönünde genişlemesi sağlanmıştır. Fakat II. Harekatın temel nedeni; adanın iki coğrafi bölgeye ayrılmasını sağlamaktır (İnanç 2007, s.40).

1974 Kıbrıs harekâtından sonra Kıbrıslı Rumlar, harekâtın Kıbrıs Cumhuriyeti'nin işgali olduğunu savunmuşlar; Kıbrıslı Türkler ise, bu harekâtın adada güvenliklerini güvence altına aldığını ve adaya barışı getirdiğini savunmuşlardır. 1974 harekâtından sonra Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs Türk yönetimini, 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti olarak değiştirerek adada bir Türk Devleti'nin temellerini atmışlardır. Kıbrıs Türk yönetimi, federe devlet kurmasına rağmen her zaman Rum tarafıyla görüşmelere sıcak bakmış ve günümüze dek Kıbrıs'ta iki toplumun huzuru için gerekli olan çözüm önerileri konusunda yıllarca süren görüşmelere katılmıştır (İnanç 2007, s.41).

1.3 1974 KIBRIS HAREKÂTI SONRASI KIBRIS SORUNUNUN GENEL DURUMU

1.3.1 KKTC'nin Kuruluşuna Kadar Yaşanan Gelişmeler

1974 Harekâtı'ndan sonra Kıbrıs'ta ortaya çıkan tablo iki bölge, iki toplumlu bir federasyonu kaçınılmaz kılmıştır. 1975'te Denктаş ve Klerides arasında yapılan nüfus mübadelesi anlaşmasıyla da ada demografik olarak ikiye ayrılmış oldu. Zira bir Rum bir de Türk olarak adlandırılacak coğrafi ve demografik iki kesimli iki bölge bir ada ortaya çıkmıştır.

13 Şubat 1975'te Kıbrıslı Türklerin Geçici Türk Yönetimi yerine Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni kurlmaları Rum tarafı açısından büyük bir sorun olarak görülmüştür. Nitekim 12 Mart 1975 tarih ve 367 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararında, Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilanının tepkiyle karşılandığı ve taraflar arasındaki toplumlararası görüşmelerin yeniden başlaması için tarafların çaba göstermesi gerektiği açıklanmıştır (Kızılyürek 2007, s.173).

1977 yılında Denктаş'ın girişimleriyle başlayan Denктаş-Makarios zirvesine, BM Genel Sekreteri de katılmış, iki bölge, iki toplumlu bağımsız bir federasyon üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. Zira Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Türk askerinin adadan gitmesi için istemedikleri halde federasyon tezine prensip olarak evet demiştir. Ardından 20 Kasım 1979'a gelindiğinde BM Genel Kurulu, aldığı 34/30 sayılı karar uyarınca Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki bütün yabancı askeri güçlerin çekilmesini, mültecilerin evlerine dönmelerini talep etmiştir (Hasgüler 2007, s.405).

Rumların bu tutumu ve BM'nin aldığı karar, görüşmeleri çıkmaza sokmuştur. Nitekim BM, çözüm üretmekten ziyade arabuluculuk görevini bırakıp taraflardan birinin haklılığı ve diğerinin haksızlığı üzerinde durmaktadır. BM'nin 1964 yılında aldığı 186 sayılı karara göre Kıbrıs Rum hükümetinin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasal hükümeti sayılması, özellikle Rum tarafının ikili ve garantör devletlerle dörtlü görüşmelerden ziyade BM nezdinde sorunu çözmeye arayışlarının da nedeni olmuştur.

Toplumlaraarası görüşmeler, 9 Ağustos 1980 tarihinde yeniden başlamıştır. Bunun için Lefkoşa'ya giden BM Genel Sekreteri'nin açılış konuşmasıyla başlayan toplantıda üç nokta üzerinde durulmuştur. Buna göre; taraflar (Aksoy 2010, s.127):

- *1977–1979 Cenevre Antlaşmalarının geçerliliğini bir kez daha teyit etmişlerdir.*
- *Kıbrıs Sorununa ilişkin anayasal konuların federal, toprakla ilgili konuların ise iki bölge bir çatı altında çözümüne destek vermişlerdir.*
- *Güvenlik konusunun toplumlaraarası görüşmeler sırasında diğer konularla birlikte ele alınmasına karar vermişlerdir.*

15 Eylül 1980 ve 15 Ocak 1981 tarihleri arasında taraflar arasında yapılan görüşmelerde iki toplumun üzerinde anlaşamadığı konular ele alınmıştır. Türk tarafının önerisi; Federe devletlerin kendi nüfusu, toprağı ve hükümetleri olan iki toplumlu ve iki bölge federal bir çözüm bulunacaktır. Ancak federe devletlerin oluşturduğu federal devlet, üniter bir devlete dönüştürülemez. Ayrıca oluşturulacak federal düzen içinde eşit kurucu ortak statüsü devam edecektir. Kıbrıs Türk toplumunun yasama ve diğer devlet organlarındaki temsiliyeti 50/50 oranında olacaktır. Federal hükümetin federe devletlerin yetkileriyle örtüşecek yetkileri olmayacaktır.

Türk tarafının bu önerilerine karşılık Rum tarafı, 1 Ekim 1980 tarihinde kendi önerilerini ortaya koymuştur. Rum tarafınca öngörülen federal devletin temel özellikleri ise; federal devlet, Kıbrıs Türk eyaleti ve Kıbrıs Rum eyaletinden oluşan tarafsız iki toplumlu bir federal devlet olacaktır. Federal cumhuriyetin ülkesi, bütün ve bölünmez olacak ve eyaletlerin topraklarından oluşacaktır. Federal yasama ve yürütme organları, Kıbrıs'ın tek bir ekonomik biriminde bütünleşerek kalkınmasını sağlayacak yetkilerle donatılacaktır. Ayrıca bu öneriye göre icra yetkisi Başkan ve Başkan yardımcısı tarafından kullanılacaktır. Rumlar, federal meclisin federal konsey ile federal temsilciler meclisinden oluşmasını öngörmüşlerdi. Rum tarafı federal meclisin yetkilerini arttırıyor; fakat eyalet meclislerinin yetkilerini ise yerel hükümet ve belediyelerden ibaret olacağını öngörüordu (Aksoy 2010, s.128).

Kıbrıs Türk tarafı, gevşek yapıli bir federasyondan bahsederken, Rum tarafı ise asıl yetkilerin federal devlette toplandığı bir federasyondan bahsetmektedir. Bu nedenle tarafların istekleri gözönünde bulundurulduğunda görüşmelerden olumlu bir sonuç alınamamıştır. Ayrıca Rum yönetimi, BM'nin 37. Genel Kurulu'na da Kıbrıs sorununu getirmiştir. Genel Kurul, 13 Mart 1983'te 37/253 sayılı kararda, Kıbrıs'taki bütün işgal kuvvetlerinin geri çekilmesini ve göçmenlerin gönüllü olarak evlerine dönmelerini istemiştir. Kararın ikinci paragrafında, Genel Kurul "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ve halkının Kıbrıs'ın tümü üzerindeki doğal ve diğer kaynaklarındaki etkin kontrol hakkını tekrarlar ve bütün devletleri Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetine bu haklarını kullanmasında yardımcı olmaya çağırır" demektedir. Bu karar, BM Genel Kurulu'nun Rum yönetiminin Kıbrıslı Türkler üzerinde egemenlik hakkının devam ettiğini teyit eden ve Türkiye'yi işgalci devlet statüsünde değerlendiren, Kıbrıs Türklerini azınlık, Rum yönetimini ise meşru hükümet olarak kabul eden bir karar olmuştur (Aksoy 2010, s.130).

Kıbrıs Türk yönetimi, federe devletini kurarak gevşek yapıda bir federasyonun çözüm olabileceğini düşünmüş fakat Rum tarafı, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'yle ilgisi olmayan yönetimdeki tüm temsilcilerin Rumlardan oluştuğu bir yapıyı kendileri için ideal çözüm olarak görmüşlerdir. Kıbrıs Türk yönetimi, BM'nin 543 sayılı kararı sonrası, 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni kurarak, ayrı bir devlet olmayı seçmiştir (Özersay 2009, s.112).

Bu gelişme üzerine toplanan Güvenlik Konseyi 541 Sayılı kararı almıştır. Kararda Kıbrıslı Türk yetkililerce yapılan KKTC'nin ilanını duyuran açıklamadan doğan endişeler dile getirilmektedir. Bunun 1959-1960 tarihli Londra ve Zürih Antlaşmalarına uygun olmadığı, KKTC'nin ilanının geçersiz olduğu ve Ada'daki durumun kötüleşmesine katkıda bulunacağı belirtilmekteydi. Deklarasyonun geri çekilmesi istenmekte ve tüm devletlere çağrı yapılarak Kıbrıs'ta Kıbrıs Cumhuriyeti'nden başka hiçbir devleti tanımamaları istenmiştir. Kıbrıslı Türklerin tecrit edilmesinde etkili olan BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 1964 tarihli 186 Sayılı kararından sonra 541 Sayılı karar, Rum Hükümeti'nin "*Kıbrıs Hükümeti*"ni temsil niteliğini uluslararası düzeyde pekiştirmiştir. Bundan sonra da uzun süre görüşmeler durgunluk dönemine girmiştir. Zira Rum yönetiminin, Kıbrıs Cumhuriyeti sahipliği onanmış ve uluslararası düzeyde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmi yönetimi olarak benimsenmiştir (Özersay 2009, s.113).

Sonuç olarak çözüm sürecinin sürekli sekteye uğramasında BM kararlarında devam eden siyasetin etkisini görmekteyiz. Zira sorunların çözümü için arabuluculuk görevi yapılmışsa da özellikle sadece Türk tarafına yönelik öneriler, çözümler, yeni planlar sunma yoluna gidilmiştir. Oysa BM'nin görevi, taraflar arasında arabuluculuk yapmaktır. Öyle ki bu tarihlerde başlayan Türk tarafına yönelik çözüm ve plan üretme mekanizması, ilerleyen bölümde de ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere, Annan Planı ile üst seviyeye çıkacaktır.

1.3.2 KKTC'nin Kuruluşunun Ardından Yaşanan Gelişmeler

Bağımsız Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) 15 Kasım 1983'te ilan edilmesine rağmen, bir yandan da Kıbrıslı Rumlarla uzlaşma için kapıyı aralık bırakmıştı. 1984 Eylül'ünde Denktaş-Kyprianou görüşmelerinin başlaması, Kıbrıs sorununda yeni bir dönemin, çözüm sürecinin başlaması için fırsat yaratmıştır. Ancak KKTC'nin kurulmasına şiddetle karşı çıkan Kyprianou, KKTC'yi tanıma anlamına gelir endişesiyle Denktaş'la görüşmeyi bir süre reddetmiştir. Kyprianou'nun bu tutumunda BM Güvenlik Konseyi'nin 18 Kasım 1983'te aldığı 541 Sayılı kararın etkisi olmuştur. Fakat ABD Dışişleri Bakanı George Shultz devreye girerek, iki taraf arasında

görüşmelerin sürdürülmesini desteklediğini ve bunun Kıbrıs için en iyi ve son şans olduğunu belirtmiştir (Uslu 2001, s.154).

BM Genel Sekreteri Perez'in, sunduğu anlaşma tasarısı ile tekrar görüşmelere başlayan taraflar ilk etapta büyük oranda uzlaşma sağlamışlardır. Uzlaşma metnine göre Kıbrıs Devleti, federal anayasa açısından iki toplumlu ve toprak açısından da iki bölgeye olacak, ayrıca kabinede on bakan olacaktır. Bu bakanlardan yedisi Rum, üçü Türk olacak, Ada'nın % 29'u Türklerin elinde bulunacaktır.

Ancak her ne kadar Anlaşma metninde uzlaşma sağlanması ile Kıbrıs sorununun çözümüne yaklaşıldığına yönelik dünya kamuoyunda iyimser hava esmişse de, Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreu'nun engellemeleri ile 17 Ocak 1985'te New York'ta yapılacak toplantıda anlaşma metni imza edilememiştir. Zira Papandreu, göreve başladığı 1981 yılından sonra Türk-Yunan ilişkilerinin bozulmasına neden olmuş, birçok demecinde Kıbrıs'tan "milli toprak parçamız" diye bahsederek "Enosis" taraftarı olduğunu ortaya koymuştur (Armaoğlu 1990, s.31).

Bu çabaların başarısızlığa uğraması üzerinde KKTC'de 5 Mayıs 1985'te yapılan referandumla yeni anayasa kabul edilmiştir. 9 Haziran'da seçimler yapılmış ve Denktaş, KKTC'nin Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir (Fırat 2001, s.766).

1988 Ocak ayında Türkiye ve Yunanistan Başbakanları İsviçre'nin Davos kentinde bir araya gelseler de, her iki taraf Kıbrıs sorununun çözümünde iyi niyet beyan etmenin ötesine geçememişlerdir. Kıbrıslı Türk ve Rum liderleri sorunu çözemedikleri aşamada Türkiye ve Yunanistan'ın devreye girmesi, BM tarafından olumlu karşılanırsa da Yunanistan Başbakanı Papandreu'nun Türkiye'ye yönelik Megali idea yaklaşımı, sürecin uzamasına neden olmuştur (Uslu 2001, s.155).

Yunanistan'ın KKTC'nin tanınmaması ve Kıbrıs Türk toplumunun azınlık olarak görülmesi gerektiği üzerine kurduğu Kıbrıs politikası, BM görüşmelerinin önünde de engel oluşturmuştur. Bu nedenle de BM Genel Sekreteri Perez'in 1982-1991 yılları arası taraflara sunduğu çözüm önerileri de sonuçsuz kalmıştır.

Perez'den sonra ise yeni BM Sekreteri Butros Ghali, Kıbrıs'ta bütünlüklü bir antlaşma çerçevesi için 1992'de ortaya atılan 100 paragraflık *Ghali Fikirler Dizisi*'ni, sunmuştur. Buna göre, plan Ada'da Türk tarafına % 28.2 oranında bir toprak bırakıyor, 37 Türk köyünün Rumlara verilmesi, Karpaz'da bir Rum kantonunun oluşturulması isteniyor ve on binlerce Rum'un Kuzey'e dönmesi öngörülüyordu. Rauf Denktaş, bu planın 91 maddesini kabul ederek geriye kalan maddeleri müzakere etmek istemiş, fakat Rum Ulusal Konseyi, bu paketi Haziran 1994'te reddetmiştir (Aksoy 2010, s.155).

1997-2006 yılları arasında ise Kofi Annan, taraflara benzer çözüm önerileri getirmiş ve Kıbrıs sorununa son noktayı koyan "*Annan Planı*" olarak uluslararası toplumda bilinen, "*Kıbrıs Sorunu için Kapsamlı Uzlaşma Temeli*"ni taraflara çözüm önerisi olarak sunmuştur. İlerleyen bölümde detaylı olarak inceleyeceğimiz Annan Planı'nın diğer BM Genel Sekreterlerinin sunduğu önerilerden farkı ise her iki toplumda referanduma gidilmiş olmasıdır (Aksoy 2010, s.156).

1.4 REFARANDUMA GİDEN SÜREÇTE YAŞANANLAR

1974 öncesi ve sonrasında Kıbrıs sorununda Kıbrıslı Türk toplumu ile Rum toplumu arasındaki dengenin kurulması, garantör devletler olan Türkiye ve Yunanistan dengesinde, İngiltere'nin hakemliğinde çözülmesi amaçlanmıştır. Fakat Kıbrıs sorununu, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu bölgelerine komşu ülkelerin yaklaşımı ve Kıbrıs'ı ABD, İngiltere ve SSCB'nin blok çatışmasının bölgedeki temel noktalarından biri olarak görmeleri nedeniyle sorun, uluslararası ilişkiler açısından çok yönlü olarak karmaşık hale gelmiştir.

Türkiye ve Yunanistan arasında tarihsel süreçte yaşanan gelişmelere baktığımızda ise, her iki devletin Kıbrıs krizlerinde bölgesel düzeyde kendi ulusal çıkarları zemininde hareket ettiklerini görmekteyiz. Her ulus-devletin temel prensibi olan bu tutum, Kıbrıs sorunu gibi birçok değişken faktörün sorunun gelişiminde etkili olması nedeniyle, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu bölgelerindeki devletlerin Türkiye'ye ve Yunanistan'a yaklaşımlarında da farklılıklar göstermektedir (Aksoy 2010, s.138).

1980'li yıllardan sonra Kıbrıs sorunu BM çerçevesinde ele alınmışsa da özellikle Yunanistan'ın ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin temsil ettiği Kıbrıs Cumhuriyeti'ni bir Rum Cumhuriyeti yapmak konusundaki amacı görüşmelerin sonuç vermesini engellemiştir. Avrupalı devletler arasında İngiltere ise, Türk-Yunan ilişkilerinde çıkar çatışmalarını ve sorunları kullanarak Kıbrıs'ta kendi lehine siyasi bir düzen oluşturulmasını sağlamıştır.

Yunanistan'ın Avrupalı devletlerin desteğiyle günümüze kadar Ege'de elde ettiği kazançlara Kıbrıs'ı da ekleme çabası, günümüze dek Kıbrıs sorununu işin içinden çıkılmaz hale getirmiştir. ABD'nin Kıbrıs politikası ise, Kıbrıs'ta mevcut statükonun korunmasını ve NATO üyesi Yunanistan ve Türkiye arasında herhangi bir savaşın çıkmasının önüne geçilmesini amaçlamaktaydı. Bu sebeple ABD, BM çerçevesinde görüşmelerin tekrar başlatılmasına öncülük etmiştir. Kıbrıs'ta NATO'nun etkinliği ise, İngiltere ve ABD arasında iki ülkenin bölgede ulusal çıkarlarını korumak amacıyla kullanılmıştır (Akyol 2010, s.149).

Ancak Kıbrıs sorununa bir çözüm bulabilmek için sürdürülmekte olan tüm görüşmeler BM Genel Sekreterliğince taraflara sunulan planlar ve teklifler bir şekilde kabul görmemiş, sorunun çözümünde yeterli olamamıştır. Annan Planı'na giden süreçte KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Klerides doğrudan görüşmek yolu ile bir yıl kadar Kıbrıs meselesine bir çözüm aramayı sürdürmüşlerse de başarılı olamamışlar, Avrupa Birliği'nin genişleme sürecinin de devam ettiği bu dönemde Kopenhag Zirvesi'nden kısa bir süre önce, Yunanistan, Güney Kıbrıs'ın AB üyeliği kabul edilmediği takdirde veto hakkını kullanacağını belirtmesi üzerine ABD, BM üzerinde baskı kullanarak Kıbrıs sorununu çözümü konusunda daha fazla çaba göstermesini istemiştir (Arslan, 2006, s. 107).

ABD, Doğu Akdeniz ve Ege'de siyasi istikrar sağlanmasında kararlı idi. BM Genel Sekreteri Kofi Annan, geçmişte yapılan ve taraflarca kısmen uzlaşıldığı kabul edilen plan ve kararların bütünü üzerine yeni eklemeler yaparak kapsamlı yeni bir planı 11 Kasım 2002 tarihinde tarafların onayına sunmuştur. Bir tarafta AB kıskacında üyelik müzakereleriyle yoğunlaşan Türkiye; diğer tarafta AB'ye tam üye olma aşamasında olan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve en önemlisi siyasi arenadan tamamen dışlanmış;

ekonomik ambargolara terk edilmiş bir KKTC üçgeninde Annan Planı bir zoraki çözüm planı olarak ortaya çıkıverdi (Arslan, 2006, s.107).

Bu plan nedeniyle Türkiye, Yunanistan; Kıbrıs Rum Kesimi ile KKTC arasında yoğun bir tartışma ortamı doğdu. Bir taraftan dört başkentte sert tartışmalar yaşanırken, diğer taraftan da batılı devletlerin temsilcileri de, taraflara diplomatik baskı yapmaya başladı. Zira Annan Planı, BM Genel Sekreterliği tarafından sunulan üçüncü belgedir ve bu belge bir çözüm planı biçiminde hazırlanmıştır. Daha önce 1986 ve 1992’de sunulan planlar taraflarca kabul görmemiştir. Annan Planı farklı olarak AB üyelik süreci ile ilişkilendirilmiştir. İngiltere ve ABD Annan Planı’na yakın destek vermiştir (Tuncer, 2005, s. 108).

Annan Planı tarafların görüşlerine sunulurken son aşamaya geldiği zamanda plan içerik itibarıyla 5 kez değiştirilmiştir. Planda yapılan değişikliklerle, tarafların asgari müştereklerde anlaşma noktasına çekilmesi amaçlanmıştır. Kasım 2002 tarihinde taraflara sunulan ve 1.versiyonu olarak tanımlanan Annan Planı, ortak devlet ve parça devletlerden oluşan yeni bir anayasal düzen öngören bir belgedir. Kıbrıs; bu anayasa ile bağımsız ve egemen bir devlet olup tek uluslararası kimliğe sahip kabul edilecektir. Anayasanın öngördüğü ortak devlet yetkilerini serbestçe kullanacak, parça devletçikler birbiriyle işbirliği halinde ortak devlete tabi olacaklardır.

Her iki taraftan gelen itirazlardan sonra 10 Aralık 2002’de planın 2.versiyonu tanzim edilerek bazı değişikliklerle tarafların onayına sunulmuştur. İkinci Annan Planı olarak nitelenen bu belgede Rumların egemen olacakları, merkezi otoritenin yetkilerini daha da artıran tam bağımsız ve egemen bir Kıbrıs Devleti’nin oluşturulması istenmiştir. Bununla birlikte Türk ve Rum askeri birlikleri belli bir rakama indirgenmektedir. Toprak konusunda ise KKTC’nin sınırları içinde bulunan topraklarından %21’inden fazlasını terk etmesi; Güzelyurt ve Gazi Karpaz bölgesinin Rumlara bırakılması; 10 yıl gibi bir süre zarfında 110 bin Türkün yer değiştirmesi ön görülmüştür (Artan 2010, s.269).

Şubat 2003’te sunulan 3. Annan Belgesinde Kıbrıs Türk halkının egemenliği kabul edilerek, kurulacak olan Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti iki oluşturucu devletten

oluşmaktadır. Kuzeyde Kıbrıs Türk Devleti ve güneyde Kıbrıs Rum Devleti olmak üzere iki oluşturucu devletin bulunduğu Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek bir uluslararası kimliği ve egemenliği olduğu vurgulanmaktadır. Toprak düzenlemeleri konusunda Kıbrıs Türk oluşturucu devletin yüzdesi 29.2'ye çıkarılmıştır. Karpaz bölgesinin ise Kıbrıs Türk oluşturucu devletine, Magosa'nın batısında ve Omorfo Körfezinde yeni bölgeler ise Kıbrıs Rum oluşturucu devletine verilmiştir. Annan Planının 3.versiyonunda belirlenen mal mübadelesi, mülkiyet kurulları veya toprak komisyonları tarafından karara bağlanacaktı. Dıştan gelerek Ada'ya yerleşen nüfus, 1963 yılı baz alınarak bu tarihten itibaren yerleşenlerin sayısı 45 bin ile sınırlanması ön görülmüştür. Bu durum haliyle 1974 sonrasında Ada'ya yerleşen Türkiyeli göçmenlerin yeniden KKTC'deki topraklarını terk etmesine yol açacaktı (Tuncer, 2005, s. 109).

Taraflar mevcut planı içerik itibarıyla kabul etmediklerini bunlara paralel olarak Türkiye ve Yunanistan'ın da planın bu versiyonunu içerik itibarıyla desteklemeyeceklerini açıklaması üzerine 10 Mart 2004'te Lahey'de bir doruk toplantısı yapılarak değişiklikler üzerinde görüş teati edilmiştir. 22 Mart-31 Mart 2004'te tüm tarafların katılımıyla İsviçre'nin Burgenstock kentinde dördümlü bir görüşme yapılmış, BM 29 Mart 2004'te planın 4.versiyonunu taraflara sunmuş ancak kabul ettirememiştir (Arslan 2006, s.110).

Planın 5.versiyonu 5 Mart 2004'te kabul görüp daha sonra referanduma sunulan plandır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iki kurucu devlete sahip olup; tek uluslararası kişilik ve egemenliğe sahip olduğu; iki kesimin kendine özgü parlamentosu, senatoda Türklerin ve Rumların eşit düzeyde tutulduğu; Karpaz'ın Türk Yönetimi'ne kalacağı, Türk toprağının %29 oranında tutulacağı; %18 oranında Rumların Kuzey'e geçeceği; Ada'daki Türk askerlerinin üç yıl içinde kademeli olarak azaltılacağı gibi hususlar bu planda yer almıştır (Arslan 2006, s.110).

Değişik versiyonlarla son şekli verilen Annan Planı nihayet 24 Nisan 2004'te her iki tarafı kapsayacak şekilde referanduma sunulmuştur. Kıbrıs Rum Yönetimi iktidar partisi ve AKEL Rum halkına, plana "Hayır" oyu vermesini önerirken; Denktaş ve taraftarları KKTC halkının plana "Hayır" oyu vermeleri için büyük ölçüde kampanyalar başlatmışlardır. Türkiye ise Kıbrıs Türk toplumunun plana "Evet" denmesinden yana bir

tutum sergilemiştir. Sonuç itibarıyla referandumda Kuzey’de % 64.9 oranında “*Evet*” oyu çıkarken; Güneyde % 75.8 oranında “*Hayır*” oyu çıkmıştır. Türkiye ve Kıbrıs Türkleri bir oylama sonucuyla dünya kamuoyuna, çözümünden yana olduklarını kanıtlamıştır. Gerek Yunanistan, gerek Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve gerekse AB ülkeleri bu sonuçlar doğrultusunda herhangi bir olumlu adım atmadıklarından Annan Planı uygulamaya konulamamış; tarihi bir vaka olarak Kıbrıs çözüm sürecinde yerini arşivlere kaldırmıştır (Altan 2010, s.272).

Buna karşın Kıbrıs’ın Güney yarısını elinde bulunduran Rum Yönetimi, Kopenhag Zirvesi sonrasında 16 Nisan 2003’te AB ile katılım anlaşması imzalamış; 1 Mayıs 2004’te de tam üyeliği elde etmiştir. AB’nin bu tutumu ve BM’nin Kıbrıs barış çabaları ve ortaya koyduğu planlar bir şekilde inandırıcılığını yitirmiştir.

2. ANNAN PLANI ve MÜZAKERE SÜRECİ

2.1 PLANIN ORTAYA ÇIKIŞI VE KURULUŞ ANTLAŞMASI

Annan Planı; Kıbrıs sorununu çözmek için, Kıbrıs'ta yaşayan Türk ve Rum halklarını, tek bir devlet çatısı altında toplayarak Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'ni (United Cyprus Republic) kurmak için hazırlanmış olan hukuksal düzenlemeleri ve anayasaları bünyesinde barındıran bir hukuk metnidir.

BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın söz konusu belgeyi, 11 Kasım 2002'de Kıbrıs'ta Türk ve Rum liderleri ile 1960 sisteminin Garantör Devletleri olan Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'a sunması ile Annan Planı süreci başlamıştır (Aydoğdu 2008, s.298).

Annan Planı süreci ise, 11 Kasım 2002'de planın taraflara sunulması ile planın taraf devletlerde referanduma götürüldüğü 24 Nisan 2004 tarihleri arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu süreç içerisinde plan üzerinde müzakereler yapılmış ve planın son hali olan V. versiyonu, 31 Mart 2004'te taraflara sunulmuştur (28.05.2004 tarih, S/2004/437 sayılı Kıbrıs'ta İyiniyet Misyonuna İlişkin BM Güvenlik Konseyi Raporu, Paragraf 41).

Müzakere kapsamında üzerinde en çok durulan Kuruluş Antlaşması olup Antlaşmaya ilişkin ana maddeler şöyledir:

2.2 ANNAN PLANI'NIN MÜZAKERE KAPSAMI

Annan Planı, temel olarak altı sütun üzerine inşa edilmiştir (S/2004/437 sayılı BM Güvenlik Konseyi Raporu, Paragraf 42.). Bunlar:

- 1. Kuruluş Antlaşması*
- 2. Kurucu Devlet Anayasaları*
- 3. Kıbrıs'taki Yeni Duruma İlişkin Hususlara Dair Antlaşma*
- 4. Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne Katılımının Koşullarına Dair Taslak Uyum Senedi*

5. *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne Karar İçin Sunulacak Hususlar*
6. *2004 Nisan Ayı Süresince Alınacak Önlemlerdir.*

Bunlardan *Kuruluş Anlaşması*; Plan'ın ana unsurlarının bir özeti niteliğindeki 14 ana madde ve ayrılmaz parçası konumundaki eklerden meydana gelmektedir. Ekleri ise sırayla şu belgelerden oluşmaktadır:

- *Ek 1: Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası*
 - *Ek 2: Anayasal Kanunlar*
 - *Ek 3: Federal Kanunlar*
 - *Ek 4: Federal Hükümet İle Kurucu Devletler Arasındaki İşbirliği Anlaşmaları*
 - *Ek 5: Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti Üzerinde Bağlayıcı Uluslararası Antlaşmalar ve Belgeler Listesi*
 - *Ek 6: Toprak Düzenlemeleri*
 - *Ek 7: 1963 Yılından Bu Yana Yaşanan Olaylardan Etkilenmiş Malların Ele Alınması*
 - *Ek 8: Uzlaşım Komisyonu*
 - *Ek 9: Yeni Düzenin Hayata Geçmesi*
- *Kurucu Devlet Yasaları*, Türk ve Rum devletlerinin kendi iç anayasalarının sunulduğu bölümdür.
 - *Kıbrıs'taki Yeni Duruma İlişkin Hususlara Dair Antlaşma* bölümünde; Kıbrıs'taki Türk ve Yunan askerlerinin, teçhizatlarının ve faaliyetlerinin durumu, aşama aşama geri çekilmeleri, İngiltere'nin iki egemen üs bölgesinin belli bir miktarını Kıbrıs Cumhuriyeti'ne devretmesi, Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında, Garanti ve İttifak Anlaşmalarına dair ek protokoller ve Kıbrıs'ta geçiş döneminde uygulanacak güvenlik düzenlemelerine yer verilmektedir (*www.mfa.gov.tr, Kapsamlı Çözüm Planı*).
 - *Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne Katılımının Koşullarına Dair Taslak Uyum Senedi* bölümünde; Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne üyeliği bakımından, birleşme öncesi Rum yönetiminin işlettiği sürecin, Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'ni

kapsayacak biçimde, katılım koşullarının yeni döneme uyarlanmasına ilişkin anlaşmayı içermektedir (*www.mfa.gov.tr, Kapsamlı Çözüm Planı*).

- *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne Karar İçin Sunulacak Hususlar* bölümünde; Konsey'in Kıbrıs'ta kurulan yeni düzeni ve yeni devletin Kuruluş Anlaşması'nı tasdik etmesi, BM Barış Gücü'nün yeni dönemde devam etmesi ve bununla ilgili kurallar, Kıbrıs'ta silah tedarikinin yasaklanması konularında hükümler bulunmaktadır (*www.mfa.gov.tr, Kapsamlı Çözüm Planı*).

Plan'ın son bölümü olan *2004 Nisan Ayı Süresince Alınacak Önlemler* bölümünde ise; Plan'ın referanduma sunulacağı güne dek tamamlanması gereken idari hazırlıklar ile Kuruluş Anlaşması'nda öngörüldüğü şekilde geçiş sürecinde kurulacak olan Federal Hükümet'e dair hazırlıklara yer verilmiştir. Bu hazırlıklar kapsamında,

- 31 Mart 2004 tarihinde Genel Sekreter tarafından önerilen ve üzerinde mutabık kalınan binaların, referandumdan en az iki gün öncesine kadar hazır hale getirilecek,
- 8 Nisan 2004 tarihine kadar federal mülkler listesinin sonuçlandırılacak
- Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti Federal Vatandaşlık Yasa Taslağı'yla belirlenen, 45,000 kişiyi aşmayacak listenin 10 Nisan 2004 tarihine kadar Genel Sekreter'e tevdi edilecek,
- Referandumun sonuçlanmasını izleyen iki gün içinde geçiş dönemi Eş-Başkanlarının, geçiş dönemi Bakanlar Kurulunun ve Yüksel Mahkemenin Kıbrıs'lı üyelerinin isimlerinin Genel Sekretere sunulacaktır (*www.mfa.gov.tr, Kapsamlı Çözüm Planı*).

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Kıbrıs sorununun çözümü için sağladığı girişimlerin 2003 yılının ilk yarısında başarısızlıkla sona ermesinin ardından, yaklaşık bir yıl boyunca resmi bir girişimde bulunmamıştır. Ancak bu süreçte; Kıbrıs sorununa müdahil olan aktörler tarafından BM ve Annan Planı zemininde Kıbrıs sorununa yeni bir çözüm bulunması yolunda diplomatik girişimler gerçekleştirilmiştir.

Ancak Annan, tarafları yeniden görüşme masasına çağırırken, Mart 2003'te Lahey'de yaşadığı başarısızlığı yeniden yaşamamak için, taraflardan, söz konusu plan üzerinde anlaşma sağlanamasa dahi, referanduma gitmeyi kabul etmelerini istemiştir (Düzgün 2008, ss.37-44).

Genel Sekreter, referandumda halka yöneltilecek olan soruyu da şu şekilde belirlemiştir:

“Kıbrıs'ın yeniden birleşmiş olarak AB'ye tam üye olacağı yeni bir durum oluşturan Kuruluş Anlaşması'nı ve tüm eklerini, Kıbrıs Türk/Kıbrıs Rum Oluşturucu Devletler Anayasası ve bu Anayasa'ya dayalı mevzuat hükümlerini onaylıyor musunuz? Evet / Hayır.” (Düzgün 2008, s.49).

Bu doğrultuda gerçekleştirilecek referandumun ardından kuruluş anlaşması onaylandığı takdirde, Genel Sekreter'in bu onayı teyit etmesini takip eden gün, saat 00.00'da yürürlüğe girecektir. Aksi halde kuruluş anlaşması, referandumda halkın olumlu oyunu alamazsa, geçersiz ve hükümsüz olacaktır.

Kofi Annan'ın davet mektubuna, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ve GKRY Devlet Başkanı Tassos Papadopoulos olumlu yanıt vererek, 10 Şubat 2004 günü New York'ta Genel Sekreter Annan ve ekibi ile bir araya gelmişlerdir. Bu toplantıda taraflar, Annan'ın sürece ilişkin olarak mektubunda ilettiği önerilerini kabul etmişlerdir.

Toplantı sonrası, 13 Şubat 2004'te, bir basın açıklaması yaparak alınan kararı aktaran Genel Sekreter; tarafların, kendisinin iyi niyet misyonu çerçevesinde, nihai bir metin oluşturmak üzere 22 Mart 2004'e kadar görüşeceğini; bu tarihe kadar aralarında anlaşma sağlayamamış olurlarsa, Türk tarafının kabul görmüş bulunan önerisi doğrultusunda, sürece Türkiye ve Yunanistan'ın katılarak dördü görüşmeler yoluyla 29 Mart 2004'e kadar metin üzerinde anlaşmaya varılmasına çalışılacağını belirtmiştir. Bu noktada da aşılammış tikanıklıkların bulunması halinde taraflar; kendisini davet edip, inisiyatifini kullanarak plana son şeklini vermesini isteyeceklerdir. Müzakereler, BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro De Soto gözetiminde 19 Şubat 2004'te Kıbrıs'ta başlayacaktır (*S/2004/437 sayılı BM Güvenlik Konseyi Raporu, Paragraf 11,12,13,14,15*).

Bu şekilde ifade edilen 13 Şubat 2004 Mutabakatı doğrultusunda, Annan Planı'nın referanduma sunulduğu 24 Nisan 2004'e dek, BM Genel Sekreteri'nin ve O'nun Kıbrıs Özel Temsilcisi'nin gözetiminde 3 aşamalı bir süreç işletilmiştir. Birinci aşamada, taraflar 19 Şubat 2004 ile 22 Mart 2004 tarihleri arasında Kıbrıs'ta, Alvaro De Soto gözetiminde görüşmüştür. Bu aşamada tarafların ve BM teknik uzmanlarının çalışmaları sayesinde teknik konularda olumlu sonuçlar alınmış; ancak siyasi konularda yeterli ilerleme sağlanamamıştır. İkinci aşamada Genel Sekreter, 24 Mart 2004'te İsviçre – Bürgenstock'ta, Türkiye ve Yunanistan'ın da katılımıyla, tarafları toplantıya çağırmıştır. Ancak Bürgenstock Zirvesi'nde, Rum tarafının, 13 Şubat mutabakatına rağmen dörtlü görüşme formatına karşı çıkması üzerine, BM görevlileri, Türk ve Rum taraflarıyla ayrı ayrı görüşerek mekik diplomasisi uygulamak durumunda kalmıştır.

Görüşmeler süresince Türk ve Rum tarafları uzlaşmaya varamamıştır. Anlaşma sağlanamamış olmasından ötürü üçüncü aşamaya geçmek zorunda kalan Annan, plandaki boşlukları, taraflarla yapılan görüşmelerden çıkarılan sonuçlar doğrultusunda tamamlamıştır (Düzgün 2008, ss.141-142).

Buradaki görüşmeler sırasında Genel Sekreter, ekleriyle birlikte 9000 sayfadan oluşan Annan Planı'nın IV. versiyonunu 27 Mart 2004, V. versiyonunu ise, 29 Mart 2004 günü taraflara sunmuştur. Bürgenstock Zirvesi sona ermeden, taraflardan son kez değişiklik taleplerini sunmalarını isteyen Genel Sekreter, bunlarla ilgili değerlendirmelerini yaparak, referanduma sunulacak olan V. versiyonun son halini, Zirve'nin kapanış töreni ile taraflara teslim etmeyi öngörmüştür. Netice itibariyle Annan Planı'nın nihai metni, 31 Mart 2004'te taraflara sunulurken, BM gözetiminde gerçekleştirilen müzakereler noktalanmıştır (Düzgün 2008, s.142).

2.3 ANNAN PLANI'NDA FEDERAL KURUMLARIN YAPISI

Annan Planı'na göre oluşturulan anayasaya göre Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti federal hükümeti şu yetkilere sahip olacaktır:

- Uluslararası antlaşmaları parafe etmek,
- AB ile ilişkileri yürütmek,

- Para politikası ve bankacılık düzenlemelerini gerçekleştirmek,
- Dış ilişkilerden sorumlu olmak,
- Bütçe ile tüm dolaylı vergileri belirlemek,
- Ortak Devlet'in ekonomik ve ticari politikaları ile mali politikalarını saptamak,
- Denizcilik ve Kıbrıs'ın kıta sahanlığı ile karasuları, iletişim, Kıbrıs vatandaşlığı, terörizmle mücadele, uyuşturucu kaçakçılığı, kara para aklama ve örgütlü suçlar, genel ve özel aflar, fikri haklar ve eski eserler alanlarından sorumlu olmak.

Belgede ayrıca tamamlayıcı devletler, eşit statüde olacaklar ve anayasanın federal hükümete bıraktığı yetkiler dışındaki yetkileri de kendi toprakları üzerinde egemenlikleri altında kullanacaklardı³.

Her Kıbrıs vatandaşı aynı zamanda kendi tamamlayıcı devletinin de vatandaşı olacak; ancak bu vatandaşlık Kıbrıs vatandaşlığının yerine geçemeyecekti. Ortak Devleti'nin yasama organları, Temsilciler Meclisi ve Senato'ydu.

Temsilciler Meclisi, tamamlayıcı devletin iç vatandaşlık oranlarına göre temsilci sayısı belirleyecekti. Bu durumda Rum devleti temsilcilerinin sayısı, Türk devleti temsilcilerinin sayısından fazla olacaktı.

Temsilciler Meclisi'nde 60 kişiden oluşmakta, 3'ü Maruni, Ermeni, ve Latin, Rum devletinden 36 temsilci, Türk devletinden 12 temsilci olacaktı. Senato'da ise, her tamamlayıcı devlet, 24'er senatör ile temsil edilecekti. Fakat Annan Belgesi'nde Rumların talepleri doğrultusunda yer alan, güneyden kuzeye Rum göçlerinin olması durumunda, iç vatandaş olarak nüfus oranını etkileyecek olan göçmenlerin de Senato'da görev alacakları düşünüldüğünde Türk tamamlayıcı devleti içinde Rumların etkinliği artacaktı. Burada Rum göçmenlerin nüfus oranına getirilen sınırlama ise Türk devleti nüfusunun % 28'ine kadar Rumun bu devlet sınırlarına yerleşebilmesidir. Fakat bu oran dahi, Kıbrıslı Rumların Senato'da ayrılan 24 koltuktan 16'sını Türklerin 8'ini Rumların,

³ Dışişleri Bakanlığı /www.mfa.gov.tr/annan-plani.

Temsilciler Meclisi'nde de 12 koltuktan 8'inin Türklerin 4'ünün ise Rumların oluşturabileceği sonucunu ortaya koymaktadır. Parlamentoda, kararların basit çoğunlukla alınması kararlaştırıldığı için Türklerin ortak devlet parlamentosundaki konumu güçsüzleşecekti. Kıbrıs Rum tarafının, Rum göçmenlerin kuzeye yerleşmesinde ısrar etmesinin en önemli nedeni de eşit iki devletli federasyonun, eşit olan Türk tamamlayıcı devletini güçsüzleştirmektir.

Kıbrıslı Türklerin bu endişelerini azaltmak için konuyla ilgili bazı değişiklikler yapılmıştır. Ortak devlet ya da federal parlamentoda Türk tarafından en az 6 senatörün oy hakkının olmasını büyük bir çoğunlukla kabul edecekti. Bir başka konu ise, Türk tarafına göçedecek Rumlar'ın Türk tarafının toplam nüfusun $\frac{1}{4}$ 'ine ulaşırsa, Senato'da 6 veya daha fazla temsilcinin Türk tarafından seçilmesi kararlaştırılacaktı. Fakat Türk tarafından seçilen 6 üyenin Türk kökenli olup olmaması sorusunun nasıl çözümleneceği belirsizdi. Türk olmayanlar, % 33'e ulaşırsa, Türk tarafının parlamentonun kararlarını etkilemesi çok zor olacak, kritik konularda Türk tarafı eşit sayıda temsilci bulundursa dahi, görünürde eşit fakat karar alma sürecinde ise kendi menfaatleri açısından azınlık durumuna düşeceklerdi.

Annan Planı'na göre BM Barış Gücü'nün Kıbrıs'ta her iki taraf arasında anayasal düzenin korunması ve güvenliklerinin sağlanması konularında görevlendirileceğinden adada görevlendirilecek olan Türk ve Yunan kuvvetleri ancak ortak devletin bağımsızlığına veya toprak bütünlüğüne yapılacak bir saldırıya karşı koymakla görevlidirler. Dolayısıyla Kıbrıs Türk ve Rum tarafları arasında çıkabilecek bir çatışmada BM Güvenlik Konseyi karar verecek ve çıkacak bir karar sonrasında, Türkiye, garantör devlet olarak bu karardan bağımsız bir karar almakta ciddi manada zorlanacaktır. Annan Belgesi'nde Türkiye'ye verilen tek yanlı ve fiili garantörlük hakkı ise, kuvvet kullanımında Türk askeri ile BM Barış Gücü arasındaki yetki farklılıklarının açıkça ifade edilmemesi nedeniyle havada kalmıştır.

2.4. 1959 ANTLAŞMASI ÇERÇEVESİNDE ANNAN PLANI'NIN DEĞERLENDİRLMESİ

Kıbrıs için 1959 Antlaşması iki toplumun eşitliğine ve işbirliği yapmaları esasına dayalı bir düzen öngörmüştür. Böylece her iki topluma, ayrı ayrı varlıklarını koruma imkânı

sağlanırken, bir toplumun diğerine tahakküm etmesinin önü, anayasal garantilerle kapatılmıştır (Arsava 1996, s.44). İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ile birlikte her iki toplum da eşit statüde iki kurucu ortak olmuşlardır. 1959 Antlaşması'na göre Kıbrıs, iki toplumun ortak egemenliğinde ve yönetiminde, iki toplumlu bir cumhuriyet olarak ortaya çıkmıştır. Bu düzenleme, ortak devlet yapısı içinde, iki toplum arasında bulunan fonksiyonel ortaklığı ve bu ortaklıkla sağlanan iç dengeyi yansıtmaktadır (Arsava 1996, s.45).

1959 Antlaşması ile getirilen düzene göre Kıbrıs, başkanlık rejimi ile yönetilecektir. Bu rejim, iki başlı bir başkanlık rejimidir. Bu Antlaşma'nın 1. maddesine göre Kıbrıs Devleti, başkanlık rejimiyle yönetilecek bir Cumhuriyettir. Cumhuriyetin Başkanı Rum, Başkan Yardımcısı ise Türk olacaktır. Bu kişiler, kendi toplumları tarafından ve ayrı ayrı, genel oy ile seçilecektir (Arsava 1996, s.47).

Oysa Annan Belgesi kabul edildiğinde, ikinci genel seçimleri takiben Türk tarafı, federal yasama, yürütme ve yargı organlarının karar alma süreçlerinden tamamen dışlanacaktır. Bu durum kuruluşunda eşit ve egemen devletin politik eşitliğini zedeleyecek, federatif yapı bozulacak, ortak devlet sadece Rumlar tarafından idare edilen tek bir devlete dönüşecektir.

Belgede yer alan mal-mülk düzenlemeleri ve göçlerle birlikte Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yeni haritasında 50 bin Türk güneye, 70 bin Rum da kuzeye göç edecek, Türk tamamlayıcı devleti, Ada'nın yaklaşık % 28,5'unda 280 bin nüfusa sahip olacak, Rum tamamlayıcı devleti de Ada'nın yaklaşık % 69'unda 530 bin nüfusa sahip olacaktır. Rumlar, nüfuslarına göre daha çok toprağı ellerinde bulunduracaklardı.

Diğer taraftan Türk bölgesinde Ada'da henüz daimi ikamet izni almamış ancak 5 yıldır adada yaşayan Türk vatandaşlarının Türkiye'ye geri dönmeleri karşılığında kendilerine 10 bin Euro yardımda bulunulacağını öngörülmesi, adada Türk nüfusunun azaltılması için yapılmış bir düzenlemedir. O zaman iyi niyet çerçevesinde her iki tarafın hukuki ve siyasi eşitliğine dayalı yeni bir devletin varlığından söz etmek şu aşamaya kadar mümkün değildir.

Annan Planı'nda siyasal eşitlikten bahsedilmekte; fakat belgenin birçok yerinde siyasal eşitlik görmezden gelinmektedir. Örneğin yasama ve yürütmede karşılıklı veto mekanizması getirilmemiştir. Oysa 1959 Antlaşması sonrası yapılan 1960 Anayasası'nda bu sistem vardır. Dolayısıyla 1959 sisteminin de gerisinde bir çözüm önerisi, mevcut statükonun korunması ardında, Kıbrıslı Türklerin varlıklarının yok edilmesine yönelik bir girişim olarak algılanmıştır. Ayrıca, parça devletler için ayrı çoğunluk esası getirilmemiştir. Basit çoğunluk ise Türk nüfusunun Türkiye'ye göçler ve kuzeye Rum göçü ile etkinliği azaltılmaya çalışıldığından Türk tamamlayıcı devletini Rum tamamlayıcı devleti karşısında Türklerin Rumlarla eşitliğini sağlayıcı nitelikte olmayacaktır.

Belge adada Türk-Rum dengesini kurmaya ya da eşit ve egemen iki devlet arasında bir federasyonu oluşturmaya yönelik çaba göstermemektedir. Lozan'da Türkiye ve Yunanistan arasında kurulan denge, 1959 Antlaşması ve 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu sırasında da gözetilmiştir. Özellikle Garanti Antlaşması, adada her iki tarafın soydaşlarının korunmasının teminat altına alınması açısından adil ve dengeli bir antlaşma olmuştur. Kıbrıs Türk tarafının bu antlaşmanın devam etmesini talep etmesi, ileride karşılaşması muhtemel olayların bir daha tekrar etmemesi için kendilerini Türkiye'nin güvencesi altına almak istemelerinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin garantör devlet olarak varlığını devam ettirmesi ise Kıbrıs Rum tarafının reddettiği bir taleptir. Çünkü Avrupa Birliği'ne girecek Birleşik Kıbrıs Devleti için bundan sonra AB kurumlarının alacağı kararlar, Yunanistan'ın desteğiyle Rumlar lehine olacak, kuzeydeki Rumların hakları da mağdur azınlık olarak gösterilip temel hak ve özgürlüklerin korunması adı altında ortak devletin koyduğu sınırlamalar aşındırılarak Rumlar lehine karar alınması sağlanacaktı.

2.5 ANNAN PLANI ve TÜRKİYE'NİN GELENEKSEL POLİTİKASI'NDA DEĞİŞİM

Kıbrıslı Rumlar, 1959 Antlaşması ile Kıbrıslı Türklerin elde ettiği eşit hakların devam etmesini istemiyorlardı. Ayrıca Kıbrıs'ta Türkiye'nin garantörlüğü ve Türk askerinin varlığı, 1974 Kıbrıs Harekâtı'yla yaşadıkları korkunun tekrar etmesi ihtimali demektir.

Çünkü Annan Belgesi'nin taraflarca kabul edilmesi durumunda da Kıbrıslı Rumlar, Ortak Devleti, bir Rum devleti haline getirmek için çaba sarf edeceklerdi.

Türkiye hükümetinin ise, Türkiye'nin AB'ye girmesi aşamasında bir an önce önlerine konulan Kıbrıs sorununun çözümünde ulusal çıkarlar doğrultusunda yeterli kararlılığı gösteremediği görülmektedir. Bunda özellikle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB üyeliğinin gerçekleşmesi durumunda Türkiye'nin üyeliğini veto etmesi ihtimali etkiliydi.

Nitekim Annan Belgesi'nin görüşüldüğü tarihler, Kıbrıslı Türkler ve Türkiye açısından son derece kritik tarihlerdi. Türkiye'nin AB üyelik sürecinde aday üye olarak katılım müzakeresi tarihi beklemesi, diğer taraftan Kıbrıslı Türkler açısından Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bu tarihlerde tam üye olarak AB'ye kabul edilmeyi beklemesi, Belge'nin çözüm üretmesini ya da taraflar arasında uzlaşmayı sağlama beklentisini de büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Kıbrıslı Rumlar açısından ise, AB'ye üyelik, Türkiye ve Kıbrıslı Türkler üzerinde bir baskı unsuru oluşturduğu için daha rahat hareket olanağı tanımıştır.

Bu anlamda Annan Belgesi, 2002 tarihinde taraflara sunulmadan bir yıl önce görüşülmeye başlansaydı, Kıbrıslı Rumlar masabaşında bir çözüm önerisini kabul edebilirlerdi. Keza Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 2004 yılında AB'ye üye olması sonrası sorun taraf değiştirmiş ve AB de bölgesel bir aktör olarak soruna dahil olmuştur. Garantör devletlerden Yunanistan'ın ve İngiltere'nin AB üyesi olması Türkiye'nin ise yıllardır AB kapısında bekletilmesi, Kıbrıs sorununun Türkiye'nin önüne farklı amaçlarla getirilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu konuda hem AB hem de GKRY açısından iki yaklaşım vardır:

Birincisi, AB, Türkiye'ye karşı GKRY, Kıbrıs'ı üyeliğe kabul ederek Türkiye'den almaya çalıştığı tavizler olarak gören yaklaşımdır. AB, Kıbrıs'ı Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanarak müzakerelerde isteklerini kabul ettirmeye çalışmaktadır. Fakat kimi zaman Güney Kıbrıs'a karşı Türkiye'nin tutumunu haklı gösterecek kimi zaman da Türkiye'ye karşı Güney Kıbrıs'ın isteklerini makul bulacaktır.

İkincisi ise, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin amacı, hem AB şemsiyesi altında isteklerini meşrulaştırmak hem de Türkiye'nin üyeliği üzerindeki oy hakkını istediği tavizleri almak için kullanmaktır. AB'nin Güney Kıbrıs'ın üyeliğini kabul etmesi sonrası artık Güney Kıbrıs hukuki, siyasi ve ekonomik olarak AB'nin üyeliğinden dolayı kendisine sağladığı bütün olanakları kullanarak Kıbrıslı Türkleri Kıbrıs'tan çıkarma planını gerçekleştirmek için uğraşacaktır. Böylece Yunanistan'ın da desteğini alarak bu siyasi hedefe odaklanmıştır. İşte Türkiye'nin AB'ye üyeliğinde yaşanan tüm bu olumsuz gelişmelerde belki de kafa yorulan en önemli noktalardan biri kuskusuz Türkiye'nin üyeliğinin neden Kıbrıs sorununa endekslendiğidir.

Türkiye yükümlülüklerini diğer üye ülkelerden çok daha fazla azim ve kararlılıkla yerine getirdiği halde çözümü BM düzeyinde olan Kıbrıs sorunu AB'nin, Türkiye'ye yönelik bir dış politika aracı haline getirilmiştir. Oysa Türkiye'nin AB üyeliğinde önünde bir engel olarak karşısına çıkarılan Kıbrıs, güneydeki ülke toprakları için en önemli güvenlik koridorudur.

Fakat Türkiye'nin sürekli olarak AB konusunda ısrar etmesi Türkiye'yi bir süre sonra ulusal politikalarından vazgeçmesi gerçeğiyle karşı karşıya bırakmıştır. Kıbrıs sorununda Annan Belgesi'nin referandumuna sunulması ve sonrasında AB'li yetkililerin Rumların Belge'yi veto etmelerine rağmen savunulması, bu düşüncenin en önemli kanıtıdır.

2.6 MÜZAKERE SÜRECİNDE TARAFLARIN YAKLAŞIMLARI

11 Kasım 2002 ile 24 Nisan 2004 tarihleri arasındaki dönemi kapsayan Annan Planı'nın müzakere sürecinde, basta KKTC ve GKRY olmak üzere, tarihten gelen konuları nedeniyle Türkiye ve Yunanistan sürece yön vermiştir. Bunların yanı sıra, uluslararası ilişkilerde günümüzün hâkim gücü olması nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri de süreci yakından takip etmiş ve gerekli noktalarda sürece müdahale etmiştir. Ayrıca uluslararası ilişkilerdeki bir diğer etkin aktör olan Avrupa Birliği de, sürecin dolaylı taraflarından biri olmuştur. Annan Planı'nın referandumuna gidilen süreçte, 1 Mayıs 2004'te "Kıbrıs"ı, Birliği'ne katacak olduğu için AB, sürece dışarıdan bir taraf olarak

yön vermiş, tarafların bir takvim doğrultusunda sınırlanmalarının gerekçesini oluşturmuştur.

2.6.1 Asli Tarafların Yaklaşımı

Müzakere sürecinin doğrudan tarafları, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'dir. Annan Planı'nın resmi olarak Kıbrıs Türk ve Rum taraflarına sunulduğu 11 Kasım 2002 tarihi, KKTC adına müzakereleri yürütecek olan Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş açısından sıkıntılı bir döneme denk gelmiştir. Kendisine, planın tedavi nedeniyle bulunduğu New York'ta bir hastanede sunulması Denktaş'ı zor durumda bırakmıştır (Veziroğlu 2007, s.53).

Türk tarafı açısından, plan ile ilk karşılaşma bu şekilde gerçekleşmişken; henüz adı konmamış bir belgenin, 2002 yılının Ekim ayının ikinci yarısından itibaren, Rum ve Yunan basınlarında çıkmaya başlaması, hakkında yorum yapılması, Annan Planı'nın resmi olarak taraflara sunulmasından evvel, Rum ve Yunan basınına sızdırıldığını düşündürmüştür (Öztürk 2004, ss.14-15).

Dönemin muhalefet partilerinden Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP) Lideri Mehmet Ali Talat, Annan Planı'nın Türklerden evvel Rumlara sunulmuş olma ihtimaline yönelik olarak; KKTC'de plana ulaşıldıktan sonra Türkçeye çevirme çalışmalarının tamamlanmasının aylar sürdüğü; ancak Rum tarafının, planın sunulmasının ardından birkaç gün içerisinde tamamını Rumcaya çevirmiş olduğunu ifade etmiştir (Düzgün 2008, s.22).

Annan Planı'nın taraflara sunulduğu ilk günlerde, KKTC'nin yönetim kadrolarından, plana dair olumsuz görüşler açıklanmıştır. İlk açıklamayı, 12 Kasım 2002'de, KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş'ın anayasa danışmanı olan Prof. Dr. Mümtaz Soysal yapmış ve planın, Türk tezlerini yansıtmadığını ifade etmiştir. GKRY'nden yapılan ilk resmi açıklama ise, 18 Kasım 2002'de Glafkos Klerides'ten gelmiştir. Klerides, Başkanlığındaki Rum Ulusal Konseyi'nin, planın bazı noktalarındaki itirazlarına karşın, görüşmelere zemin oluşturabileceği yönünde karar aldığını açıklamıştır. Buna ilaveten

Klerides; planı kendisinin de müzakere etmeyi kabul ettiğini belirtmiş ancak, değişiklikler yapılmazsa planı kabul etmeyeceğini duyurmuştur (Aydoğdu 2005, s.298).

Kıbrıs Türk ve Rum tarafları, kamuoyuna yaptıkları bu ilk açıklamaların ardından 5 Aralık 2002’de, plana ilişkin görüş, telkin ve itirazlarını eş zamanlı olarak BM Sekreteryasına bildirmişlerdir.

2003 Yılına girerken, doğrudan görüşmeler başlamadan evvel KKTC’de, halkın ciddi bir çoğunluğunun Annan Planı’ndan yana tutum sergilemesi, Cumhurbaşkanı Denктаş’ı zor durumda bırakmıştır. Annan Planı üzerinde çalışan KKTC’nin ilgili bakanlıkları, Ocak ayı başında Cumhurbaşkanı Denктаş’a, planın KKTC’ye ekonomik etkilerine yönelik bir çalışma hazırlamış ve sunmuşlardır. Bu rapora göre (Şimşir 2003, ss.255-256):

- *Ekilebilir toprakların %66,4’ünün Rumlara verilmesi sonucunda tarım alanında toplam kayıp 127 milyon dolar olacaktır.*
- *160 imalathane, 442 ticarethane, 553 civarındaki ulaştırma, eğitim ve sağlık sektörlerinde hizmet veren işyeri ile 188 otel ve lokantanın Rumlara devredilmesi sonucunda, 13 bin kişi işsiz kalacaktır.*
- *Rumlara verilmesi öngörülen topraklardan göç etmek zorunda kalacak olan 55 bin kişi için 15 bin yeni konut yapılmak zorunda kalınacak; altyapı hizmetleri haricinde yalnızca bu konutlar için 390 milyon dolar kaynağa ihtiyaç duyulacaktır.*

Tüm bunların genel bir toplamı olarak Annan Planı, KKTC’ye 630 milyon dolar maliyet getirecektir. 200.3 milyon dolar olarak öngörülen ulusal gelir kaybı, 2001 rakamlarına göre 908 milyon dolar olan gayri safi milli hasılanın % 22’sine eşittir (Şimşir 2003, ss.255-256).

Annan Planı için müzakere sürecinin Mart 2003’te sona ermesinin ardından, Rum yönetiminin AB’ye resmen üye olacağı tarih olan 1 Mayıs 2004’e kadar Kıbrıs sorununun çözülüp; Kıbrıs’ın bir bütün olarak AB üyesi yapılması çabalarının bir ürünü olan Annan Planı’nın müzakeresi için 2003 yılının sonuna dek kayda değer bir faaliyet gerçekleşmemiştir. Bu durumun aksine, GKRY’nin AB üyeliği için belirlenen takvim hiçbir aksaklık olmaksızın ilerlemiş; zamanı geldikçe önceden öngörülmüş tüm aşamalar tamamlanmıştır. Bu bağlamda Rum yönetiminin AB’ye Katılım Anlaşması, 16

Nisan 2003'te Atina'da gerçekleştirilen AB Zirvesi'nde imzalanmıştır. KKTC'de Eylül ayından itibaren, 14 Aralık 2003'te gerçekleştirilecek olan milletvekili genel seçimleri nedeniyle, seçim atmosferine girilmiştir. Seçim sonrası KKTC'nin yeni hükümetinin Başbakanı Mehmet Ali Talat ise, Annan Planı'na karşı tavrının olumlu olduğunu ve Türk tarafı olarak birleşik bir Kıbrıs içerisinde AB'ne üye olmaları gerektiğini savunmuştur. Uluslararası toplumda 1 Mayıs 2004'e kadar bir çözüm gerçekleşebileceği ümitlerini yeniden yeşerten Başbakan Talat, bu doğrultuda Türkiye'nin, Kıbrıs ile ilgili yeni bir diplomatik girişim başlatmasına da vesile olmuştur (Aydoğdu 2005, s.299).

Genel Sekreter Kofi Annan'ın, Kıbrıs Türk ve Rum liderlerini, 10 Şubat 2004'te New York'a davetine taraflar olumlu yanıt vermiş ve icabet etmiştir. KKTC heyetini New York'ta Cumhurbaşkanı Denktaş başkanlığında; Başbakan Mehmet Ali Talat, Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Serdar Denktaş, Cumhurbaşkanlığı Müsteşarı Ergun Olgun ve Cumhurbaşkanı'nın Anayasa Danışmanı Mümtaz Soysal temsil etmiştir. Rum lider Papadopoulos başkanlığındaki Rum heyetini ise; Meclis Başkanı ve AKEL lideri Dimitris Hristofyas, D4S4 lideri Nikos Anastasiadis, EDEK lideri Yannakis Omiru, Dışişleri Bakanı Yorgo Yakovu, Hükümet Sözcüsü Kıpros Hrisostomidis ve devlet eski başkanı Glafkos Klerides temsil etmiştir. BM heyetinde ise Genel Sekreter Kofi Annan, BM Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro de Soto ile Genel Sekreter'in Siyasi Yardımcısı Kieran Prendergast hazır bulunmuştur (Doluca 2011, s.59).

New York görüşmeleri, Genel Sekreter'in mevcudiyetinde, Türk ve Rum heyetlerinin katılımıyla 3 gün sürmüştür. Başlangıçta her iki tarafın da mesafeli yaklaştığı Annan'ın süreçte hakem olması ve sürecin sonunda, Kuruluş Anlaşması'nda tamamlanamamış kısımları doldurması önerisi, Türk heyetinin yaptığı ve Annan tarafından da kabul gören önerisiyle birlikte tamamlanarak kabul edilmiştir. Türk tarafının önerisi, müzakere süreci için 3 aşama öngörmüştür. İlk aşama için, Türk ve Rum taraflarının 20 Mayıs 2004'e kadar görüşmesi kabul edilmiştir. İlk aşamanın sonunda, tarafların uzlaşmaya varamamış olmaları halinde, Türk tarafının önerisi ile Türkiye ve Yunanistan'ın devreye girmesi ve dördü görüşmeler yoluyla anlaşma sağlanması için çalışılması öngörülmüştür. Bu şekilde sürecin işletilmesine rağmen, eksik kalan alanların bulunması halinde Genel Sekreter'in, Kuruluş Anlaşması'ndaki boşlukları doldurmasını bu şartlarda her iki taraf da kabul etmiştir (Düzgün 2008, ss.51-59).

Rum tarafı, Türk tarafının bu önerisi üzerine, karşı bir öneri sunarak; AB'nin müzakerelere aktif olarak katılmasını önermiştir. Rum tarafının bu önerisini, AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Günter Verheugen'in Sözcüsü Jean-Christophe Flori, AB'nin Kıbrıs konusuna müdahil olmadığını ve olmak da istemediğini belirterek reddetmiştir. Rum tarafının diğer önerileri ise; anlaşmazlık halinde BM Güvenlik Konseyi'ne de süreçte rol verilmesi, Genel Sekreter'in dolduracağı boşlukların Güvenlik Konseyi tarafından onaylanması, Annan Planı'nın, Türk tarafının talep ettiği şekilde 'başlangıç noktası' olarak değil; 'müzakere temeli' olarak kabul edilmesi olmuştur. Türk tarafı da, Genel Sekreter'e, Plan'da istediği 5 temel değişikliği iletmiştir. Bunlar:

- *Anlaşmaya, "Kıbrıs, Türk ve Rum egemenliği olarak iki ayrı milletten kurulmuştur" ifadesinin eklenmesi,*
- *Parlamentoda kararların Türk kesimini çığnemededen alınması,*
- *Sembolik de olsa, belirli sayıda Türk askerinin ilelebet Ada'da kalması,*
- *Türk tarafı için toprak tavizini içeren haritada sınırların düzleştirilmesi,*
- *Türk kesimine yerleşecek Rumların, Türk nüfusun % 10'uyla sınırlı kalması, şeklinde yapılmıştır (Doluca 2011, s.60).*

New York'ta 3. günün sonunda taraflar, 13 Şubat Mutabakatı ile Genel Sekreter'in yordamını ve takvimini kabul etmiş; müzakereleri 19 Şubat'ta başlatmak üzere Kıbrıs'a dönmüştür.

KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş da görüşmelerin ardından, varılacak bir anlaşmanın AB müktesebatı olacağını ve KKTC'nin bir süre ekonomik açıdan korunacağını, bu yönde bir komisyonun kurulacağını, eşitlik ve egemenliğin, iki halk gerçeğinin korunacağını, büyük göçler yaşanmayacağını, bu konularda taviz vermediklerini belirtmiş, bunlar temin edilirse bir anlaşmaya ulaşılabileceğini ifade etmiştir. Denktaş ayrıca, planın referanduma götürülmesinin ve anlaşmanın TBMM onayından geçirilecek olmasının, Türk tarafının iki önemli emniyet noktası olduğunu belirtmiştir (Düzgün 2008, s.121).

KKTC'de halkın çoğunluğu, müzakerelere başlanacak olmasını büyük sevinçle karşılarken; endişe duyan kesimler de olmuştur. Rum tarafında ise halkın büyük çoğunluğu, süreci kaygıyla karşılamıştır.

Annan Planı'nın IV. versiyonu, 27 Mart 2004 günü, taraflara sunulmuştur. Annan Planı'nın IV. versiyonu üzerinde yapılacak değişiklikler için Rum tarafı; Türk yerleşikler, kuzeyde yaşayacak olan Rumlar üzerindeki kısıtlamalar, güvenlik konusu ve Türk tarafının AB hukuku çerçevesinde talep ettiği ayrıcalıklar konularında itirazlarını bildirmiştir. Türk tarafı da, geçiş sürecinin kısaltılması, Merkez Bankası'nın oluşumu ve görevleri, ortak para birimi, Kuzey Kıbrıs için yapılacak ekonomik düzenlemeler konularında itirazlarını sunmuştur. Ancak Türkiye ve Yunanistan'ın katılımına rağmen anlaşma metni üzerinde mutabakat oluşmamıştır. Bu durumda, önceden öngörüldüğü üzere, Plandaki boşlukların Genel Sekreter tarafından doldurulması ile sonlanacak olan üçüncü aşamaya geçilmiştir. 31 Mart'ta BM Genel Sekreteri Kofi Annan kapanış töreninde Planı'nın son şeklini taraflara sunmuştur (Düzgün 2008, s.124).

2.6.2 Dolaylı Tarafların Yaklaşımı

Annan Planı'nın müzakere sürecine ve görüşmelerin doğrudan tarafları olan Türk ve Rum taraflarına, dışarıdan en çok etki eden uluslararası aktörler; Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Türkiye ve Yunanistan olmuştur.

2.6.2.1 Türkiye ve Yunanistan'ın yaklaşımı

Genel hatlarıyla Türkiye'nin Annan Planı sürecindeki tutumuna bakıldığında, ilk olarak en dikkat çeken nokta, Kıbrıs sorununun 1963 yılında ortaya çıkışından itibaren sürdürülen Kıbrıs politikasındaki temel tutumların değişmesidir. Türkiye'nin KKTC ile eşgüdümlü yürütülen, Kıbrıs'ta; siyasal açıdan eşit iki egemen halkın kuracağı, iki kesimli, iki toplumlu bir birliktelik ile BM çatısı altında sağlanacak bir çözüm gerçekleşmediği sürece, 1983 yılında kurulmuş bulunan KKTC'nin, bağımsız bir devlet olarak tek başına yoluna devam etmesini savunma şeklinde özetlenebilecek olan Türkiye'nin sürdürülmekte olan son yıllardaki Kıbrıs politikası, Annan Planı sunulmadan kısa bir süre önce, değişikliğe uğramıştır (Gözen 2009, s.113).

Dönemin Hükümeti, dış politika konuları içerisinde, AB'ye üyelik yolunda ilerleme kaydedilmesi, bu bağlamda Kıbrıs sorununun çözülmesi ve Yunanistan ile ilişkilerin iyileştirilmesi konularına öncelik vermiştir. Bundan önceki hükümetler döneminde

sınırları katı biçimde çizilen Kıbrıs politikaları; büyük güçlerin dış baskılarının ve AB bağlamında hem Türkiye, hem de Rum yönetimi açısından yaşanan gelişmelerin de etkisiyle esnetilmiştir.

Rum yönetiminin 1990'da yaptığı üyelik başvurusunun, üyelikle sonuçlanacak olmasından ötürü, dış dünyada KKTC'ye yönelik olarak "*Rumlarla birleşip, AB'ye Onlarla beraber üye olma fırsatını kaçırmayın*" şeklinde okunabilecek mesajların artması, KKTC'de olduğu gibi Türkiye'de de iktidarı harekete geçirici bir unsur olmuştur. Dolayısıyla, Türkiye'nin bu politika değişikliğine neden olan en önemli unsur, AB genişleme sürecidir.

Ayrıca Türkiye'nin, 2001'de başlayan ekonomik kriz sonrası mali yardıma ihtiyaç duyması, Türkiye'yi, Kıbrıs konusunda ABD'nin istediği yönde bir çözüm için dış baskılara açık hale getirmiştir. Bu durum da Türkiye'nin Kıbrıs'ta, taviz vermez pozisyonunu yumuşatmak zorunda kalmasına neden olmuştur (Uslu 2001, s.314).

2002 Yılında Türk hükümetinin bu şekilde hızlı bir başlangıç yaptığı Kıbrıs sorununda, 2003 yılında müzakerelerde yaşanan kesilmenin ardından bir durulma olmuş; daha sonra hükümetin 2003 yılı sonunda başlattığı inisiyatif ile müzakere sürecini yeniden canlandırmıştır.

Bunun yanı sıra Başkan Bush'tan, Genel Sekreter'e de sundukları, müzakerelerde yardımcı arabulucu olan Genel Sekreter'in Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro De Soto'nun değiştirilmesi taleplerinin gündeme alınmasını istemiştir. Türkiye bu talebi ile aslında, BM'nin teknik görevlisi olan De Soto yerine, siyaseten güçlü bir konumda olan ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'in görevlendirilmesini istemiştir. Böylece Powell'ın, Türk – Amerikan ilişkilerindeki yakınlık sayesinde Türk tarafına daha fazla yardımcı olabileceğini ve ABD'yi temsilen Rumlara müzakerelerde daha fazla baskı uygulayabileceğini hesaplamıştır. Ancak Başkan Bush'un, Türkiye'nin bu talebine karşılık Powell'i Kıbrıs konusunda 'aktif kolaylaştırıcı' olarak görevlendirdiğini Başbakan Erdoğan Türkiye'ye döndüğünde ilan etmiş olsa da; bu konuda son söz Annan'a ait olduğu, Türkiye tarafından da kabul edilmiştir. Netice olarak da arabulucu konusunda Genel Sekreter, De Soto'nun iyi bir arabulucu olduğunu ve Powell'ın

oldukça yoğun olduğunu açıklayarak, Türkiye'nin bu talebini reddetmiş ve arabulucuyu değiştirmemiştir. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin 'daraltılmış plan' önerisi de kabul görmemiştir (Doluca 2011, s.82).

New York görüşmelerinde, müzakerelerin yeniden başlatılmasına karar verilmesi öncesinde taraflar arasında yaşanan anlaşmazlığı, Türkiye'nin sunduğu çözüm önerisi aşmıştır. Bu bağlamda, Annan'ın hakemliğine ve son aşamada Plan'daki boşlukları doldurmasına itiraz eden Türk ve Rum tarafları; Türkiye'nin önerisiyle son aşama öncesinde Türkiye ve Yunanistan'ın sürece dâhil olarak anlaşmazlıkların giderilemediği noktalarda uzlaşma sağlamaları formülünü kabul etmiştir. Bu sayede, müzakerelerin 19 Şubat'ta başlamasının önü açılmıştır. Krizin aşılmasını sağlayan Türkiye'nin bu formülü, AB ve ABD yetkililerince övülmüştür.

Yunanistan'ın sürece yaklaşımı açısından bakıldığında, Yunanistan 1999 yılındaki AB Helsinki Zirvesi ile birlikte, Rum yönetimi ile AB çatısı altında ENOSİS'i sağlayabilmek için gerekli şartların oluşmasını sağlamıştır. O güne dek Türk – Yunan ilişkileri kapsamında ele alınan Kıbrıs meselesini Yunanistan, zirve kararı doğrultusunda, kendi istediği biçimde, Türkiye – AB ilişkileri çerçevesinde ele alınmasını sağlamıştır.

Hem Kıbrıs'ın tamamının temsilcisi olduğu iddiasındaki Rum yönetimi çıkarları için, hem de Yunanistan'ın geleceğe dönük çıkarları için optimum nokta olarak beliren Rum yönetiminin AB üyeliği ve bu nedenle ortaya çıkan Annan Planı; Yunanistan'ın temel devlet tezlerine uyumlu bir biçimde Rum yönetimini, kendisi ile AB çatısı altında birleşmesini sağlayacağından, Yunan devlet politikası bağlamında kabul edilebilir bir çözüm temeli oluşturmuştur (Doluca 2011, s.84).

Yunanistan'ın Annan Planı sürecinde izlediği temel yaklaşım Plan'ın kabul edilip Kıbrıs sorununun çözülmesi ile AB'nin Türkiye'ye üyelik müzakerelerine başlamak için tarih vermesi konularını birleştirmek olmuştur. Kıbrıs sorununun çözülmemesi halinde ise Türkiye'nin AB üyeliğinin söz konusu olamayacağı, Başbakan Simitis tarafından açıkça dile getirilmiştir.

Annan Planı Yunanistan'a göre; Kıbrıs sorununu, BM kararları ve AB müktesebatı çerçevesinde yavaş yavaş çözüme taşıyan, uzun vadeli ve kararlı bir dış politikanın son halkasıdır. Bu anlamda Yunanistan, Rum yönetimi ile koordineli bir görünüm arz eden politikalar izlemiş ve Annan Planı temelinde müzakereleri ve olası çözümü desteklemiştir. Müzakere sürecinin, tarafların mutabakata varamayarak, Genel Sekreter'in sunduğu taahhütnameyi hem Türk, hem de Rum liderin imzalamaması nedeniyle, 11 Mart 2003'te kesilmesinin ardından Yunanistan, çözümün gerçekleşmesi için Türk tarafının zaman kaybetmeden görüşmelere dönmesi gerektiği yönünde söylem geliştirmiştir (Doluca 2011, s.85).

Yunanistan'ın, Annan Planı sürecinde itiraz ettiği noktalardan bir diğeri de, Şubat 2004 New York görüşmeleri sırasında Kofi Annan'ın, görüşmeleri başlatmak için kendisinin hakemliğinin kabul edilmesi şartını ortaya koyması olmuştur. Bu konuda Rum yönetimini destekleyerek, Annan'ın ancak ikincil dereceli konularda hakemliğinin kabul edilebileceği açıklanmıştır.

Öte yandan, Plan'ın referanduma götürülmesinin taahhüt edilmesi şartının da, diğeri gibi ağır bir şart olduğunu, Atina'nın bu konularda ciddi tereddütlere sahip olduğunu belirten Dışişleri Bakanı Papandreu; Plan'ın getireceği çözüm ile kurulacak sistemin yaşayabilir ve işleyebilir olması için Avrupa normlarına uygunluğunun sağlanmasının gerektiğini de ifade etmiştir. Yine de tüm bu itirazlara rağmen öngörülen süreç, Yunanistan tarafından kabul edilmiştir. Ayrıca, Yunanistan'da yapılacak olan 7 Mart 2004 seçimleri nedeniyle, 13 Şubat Mutabakatı'nda öngörülen, Türkiye ve Yunanistan'ın gerçekleştireceği güvenlik görüşmelerinin, ancak Mart ayında yeni hükümet tarafından yapılabileceği açıklanmıştır (Doluca 2011, s.85).

2004 Yılı müzakerelerinin 24 Mart 2004'te Bürgenstock'ta başlatılan ikinci aşamasına, Yunanistan Başbakanı Kostas Karamanlis katılmıştır. Ancak Bürgenstock sürecinin tamamında olduğu gibi, bu görüşmelerde de bir ilerleme kaydedilememiştir. Müzakere sürecinin sona erdiği 31 Mart 2004'te, Başbakan Karamanlis; üzerinde uzlaşılmış bir çözüme ulaşılmamasının mümkün olmadığını açıklamıştır.

2.6.2.2 AB ve ABD'nin yaklaşımı

Dünya üzerinde, birçok etnik ya da siyasi sorun yaşayan ülkenin varlığına rağmen Kıbrıs sorununun 1970'lerden sonra, 2002-2004 yılları arasında adeta dünya siyasetinin gündemine yeniden oturmasının nedeninin, yalnızca Ada'daki Türk - Rum anlaşmazlığıyla açıklanması mümkün değildir.

Soğuk Savaş sonrasında günümüz dünyasının tek süper gücü olduğunu ilan etmiş olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile dünya üzerinde farklı bir sisteme oturtulmuş, tarihte eşine rastlanmamış anlaşmalar ile kendine has bir düzen kuran, Avrupa devletlerini bir araya getirerek yani bir güç eksenini oluşturan Avrupa Birliği (AB) açısından Kıbrıs gibi stratejik konumu önemli olan bir coğrafyaya dair politikalar üretmemek imkânsızdır (Davutoğlu 2001, s.179-180).

Soğuk Savaş döneminde ABD, Kıbrıs içerisindeki taraflardan kimin kime egemen olduğuna değil; egemen gücün, batı bloğuna bağlı olup olmadığına önem vermiştir. ABD'nin Ortadoğu ile olan ilgisi, Kıbrıs'ı kendine yakın pozisyonda tutmaya mecbur kılmıştır. Bunun yanı sıra; Soğuk Savaş sürdükçe Kıbrıs, ABD için Sovyetler karşısında bir prestij meselesi olmuştur. Sorun çözülmedikçe SSCB'nin uluslararası platformlarda fikir beyanında bulunması; bunun Ada'da Sovyet etkinliğine yol açması ihtimali, ABD'nin müttefiki olan Yunanistan ve Türkiye'ye sorunu çözmeleri için baskı uygulamasına neden olmuştur (Davutoğlu 2001, s.180).

1990'ların başından itibaren Soğuk Savaş'ın bitişiyle Amerika, Kıbrıs sorununun çözülmesini istemiştir. Gerekçesi ise; NATO üyesi ülkeler arasında yaşanmakta olan bu sorunun devamı halinde, Soğuk Savaş boyunca karşı karşıya kaldığı saygınlık kaybı durumunun devam ederek, yeni dönemde de "süper gücünü" zedeleyecek olmasıdır. Konjonktür; ABD önderliğinde küreselleşmeye başlayan dünyada, yerel sorunların da birer birer çözülmesi yönünde bir gidişat izlemiştir. Kıbrıs da, ABD'nin bu eksenindeki politikalarına dâhil olmuştur (Uslu 2001, s.333).

Öte yandan, Avrupa Birliği'nin 1980'lerden sonra bütünleşmesi önemli aşamalar kaydetmiş, özellikle de 1992'de Maastricht Anlaşması'nın imzalanmasıyla, derinleşme

ve genişleme sürecine hız verilmiştir. Soğuk Savaş sonrasında Sovyetlerin yıkılışıyla, Doğu Avrupa ülkelerini de birliğine katarak, hem Avrupa'yı tarihsel bir bakış açısı ile yeniden birleştirme siyaseti izlemiş, hem de jeopolitik açıdan daha etkin bir konum sağlamayı hedeflemiştir. Bu bağlamda 1990'ların ortalarından itibaren artık AB, ABD'nin karşısında kimi alanlarda rakip olarak çıkabilecek bir konuma gelmiştir. Birliğine aldığı ülkelerin tarihsel ve jeopolitik konumu elbette ki ilk sıralarda önem arz eden AB için, Kıbrıs'ı da sınırlarına katma isteği, gerçekçi bir perspektiftir. Kıbrıs'ın Birlik sınırlarına katılmasıyla; İskenderun Körfezi ve Doğu Akdeniz çıkışı üzerindeki kontrolün artırılacak olması, Ortadoğu'ya müdahil olabilecek bir konum kazanılacak olması, bunlarla beraber Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki ABD etkinliği ile mücadele edebilir konuma gelecek olması, AB için yeterli gerekçe oluşturmaktadır (Erhan 2006, s.164) .

Kıbrıs Adası, bir yandan AB'nin genişleme perspektifine konu olmuş, diğer yandan da kendi amaçları doğrultusunda Rum yönetiminin 1990'da Birliğe üyelik başvurusuna sahne olmuştur. Sınır sorunu bulunan bir devletin, kendi yönetimi altında olmayan başka bir devletin de temsilcisi olduğu iddiasıyla üyelik müracaatında bulunması, AB için ilk kez karşılaşılan bir durum olmuştur. Bu bağlamda, AB'nin çok boyutlu bir mekanizma ve çok sesli bir 'birliktelik' olmasından ötürü, 1993 yılında Komisyon, müracaatı olumlu karşılamakla birlikte; öncelikle Kıbrıs sorununun çözülmesi gerektiği yönünde karar vermiştir. Zira o dönemde Birlik içerisinde, Kıbrıs sorununda çözüm olmaksızın topluluk hukukunun, insan haklarına saygının ve temel özgürlüklerin, Ada'nın tamamı için sağlanamayacağı; Ada'daki taraflardan yalnızca birinin ekonomik açıdan Birlikten faydalanacak olması nedeniyle de taraflar arasındaki ekonomik uçurumun derinleşeceği, dolayısıyla çözüm olmaksızın Rumların birliğe alınmasının, eşitsizliğe yol açacağına yönelik bir düşünüş gelişmiştir. Bunun ardından, Konsey'in de, Komisyon'un bu görüşünü onaylayarak, katılım müzakerelerinin ertelenmesine yönelik verdiği karara rağmen, birlikte zaman içerisinde bu görüş değişmiş, 1995'te Rumların üyelik başvurusu kabul edilmiştir (Davutoğlu 2001, s.176).

Böylelikle AB, tarihinde ilk kez, sınır sorunu bulunan bir idareye, üyelik perspektifi sunmuştur. AB'nin bu politika değişikliğinde şüphesiz, Yunanistan'ın, Rum

yönetiminin Birliğe alınmadığı sürece, Birliğin Doğu Avrupa'ya yönelik genişleme sürecini veto edeceği yönündeki tehdidi de etkili olmuştur.

Bu bağlamda AB'nin Kıbrıs sorununa müdahil olması, ilk başlarda ABD'de bazı kesimlerce uygun görülmemiştir. Kıbrıs sorununun, NATO ittifakının siyasi ve jeopolitik çıkarları çerçevesinde çözülmesi gerektiği düşüncesiyle hareket eden ABD'deki bazı kesimler, Rum kesimi ile üyelik görüşmelerine başlanmasının ve sonrasında AB üyeliğinin gerçekleşmesinin, Kıbrıs'ı birleştirici nitelikte değil; aksine bölücü nitelikte olacağına dair görüş bildirmiştir. Ancak buna rağmen, gerek Kıbrıs'ın stratejik konumu doğrultusunda, enerji ve ticaret hatları üzerindeki konumu nedeniyle güvenli, istikrarlı ve sorunsuz bir bölge olmasının ABD'nin de çıkarına olması gerek ABD içerisindeki Rum lobilerinin etkinliği ve gerekse, AB'nin giriştiği 'Kıbrıs sorununu çözerek, ABD ile rekabet edebilecek düzeyde bir global aktör olduğunu kanıtlama çabalarının bir sonucu olarak ABD de, süreç içerisinde, Kıbrıs sorununun AB girişimleriyle çözülmesi çalışmalarına karşı çıkmama eğilimi göstermiş; 2000'lere geldiğindeyse bu durumu destekler bir pozisyon edinmiştir (Uslu 2001, s.305).

AB'nin 1999 Helsinki Zirvesi ile Kıbrıs sorunu, Türk – Yunan ilişkileri kapsamında çıkmış ve AB'nin de müdahil olduğu, üç boyutlu bir diplomatik sürece dâhil olmuştur. Annan Planı, Rum yönetiminin AB üyelik takvimine bağlı olarak oluşturulmuş, Plan'ın kabul edilerek yürürlüğe girmesinin ardından, 'Birleşik Kıbrıs'ı AB üyesi yapmaya odaklanmıştır. Annan Planı'nın 2002 yılında ortaya çıkışı ile işletilen müzakere süreci, aradaki kesintiler de dahil olmak üzere, AB yetkililerinin her aşamasında varlığını hissettirdiği bir süreç olmuştur (Doluca 2011, s.72).

Dolayısıyla, Birleşmiş Milletler'in verdiği yetki doğrultusunda, Genel Sekreter'in iyi niyet misyonu temelinde oluşturulmuş olan Annan Planı ekseninde bir çözümü Avrupa Birliği desteklemiştir. Resmi olarak AB görüşü kabul edilen Zirve sonuç bildirimlerinde Kıbrıs ile ilgili paragraflarda her zaman BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın çözüm çabalarının memnuniyetle karşılandığı belirtilmiştir. Kıbrıs hakkında en önemli kararlar sayılan 2002 Kopenhag ve 1999 Helsinki Zirveleri sonuç bildirimleri de bunlara örnektir.

Kıbrıs sorununun, AB'nin de müdahil olduğu bir konu haline gelmesinden sonra AB, zirve sonuç belgelerinde sıklıkla, Rum yönetimi için üyelik süreci sonuçlanmadan çözümün gerçekleştirilmesi gerekliliğine vurgu yapmıştır. Sonrasında, bu hedefin gerçekleştirilememesi durumunda, GKRY'nin üyeliğinin gerçekleşeceği, ancak müktesebatın kuzeyde uygulanamayacağı belirtilmiştir. AB'nin hemen hemen her sonuç bildirisinde vurgu yaptığı noktalardan biri de Ada'da gerçekleşecek çözümün, AB'nin kuruluş ilkelerine ve temel tezlerine uyumlu olmasıdır (Şimşir 2003, s.147).

ABD'nin, Annan Planı'na karşı ilk reaksiyonu, ise, Annan Planı'nı ABD'nin tamamen desteklediğini ifade etmesi şeklinde gelişmiştir. ABD'nin Annan Planı'na bu desteği, sürecin başlangıcından sonuna dek sürmüştür. AB politikaları ile tam uyumu gözlenen ABD politikaları, kimi zaman Türkiye'yi inisiyatif alması yönünde cesaretlendirir biçimde dillendirilmiş; kimi zaman da Annan Planı ile Kıbrıs sorunu çözülmezse, Türkiye'nin büyük bir fırsatı kaybedeceği telkinleriyle ifade edilmiştir (Şimşir 2003, s.150).

3. ANNAN PLANI'NIN REFERANDUMA SUNULMASI VE YAŞANAN GELİŞMELER

3.1 REFERANDUM ÖNCESİNDE YAŞANAN GELİŞMELER

Annan Planı'na, Türk ve Rum kamuoylarının tepkisi göz önünde bulundurulduğunda, 2002 – 2004 arası dönemde en büyük hareketlilik, Türk tarafında yaşanmıştır. GKRY'de halkın görece daha sakin atlattığı müzakere ve referandum öncesi süreci, KKTC halkı çok daha hareketli ve tansiyonu yüksek bir biçimde yaşamıştır. Hatta öyle ki, KKTC halkının hareketliliği, Türkiye'ye de taşmış, Kıbrıs'ın Türkiye için önemi doğrultusunda, Türkiye halkı da referanduma yönelik olarak ciddi biçimde taraf tutmuş ve tutumlar geliştirmiştir. Halklar, Annan Planı'nın getirilerini, '*diğer tarafla yeniden bir arada yaşama*' ve '*AB'ye üyelik*' eksenlerinde değerlendirmişlerdir (Keser 2006, s.182).

Bu bağlamda, Rum halkının süreç içerisinde nispeten daha sakin kalmasının en başta gelen sebebi şüphesiz ki; referandum sonucunun AB üyeliklerini etkilemeyeceği olmuştur. Diğer yandan, '*yeniden bir arada yaşama*' konusunda çeşitli tepkiler ortaya koymuş ve nihayetinde bu duruma karşı bakışlarını da, sandığa yansıtmışlardır. Kıbrıs Türk halkının, propaganda faaliyetleri konusunda bu denli hareketli olmasında ise en temel neden, çeşitli ödünler vererek de olsa AB'ye üye olarak, uzun yıllardır içerisinde buldukları olumsuz ekonomik şartlardan kurtulma hayalleri kuran kesimler ile bu ödünlerin verilmemesi gerektiği yönünde net duruş sergileyen kesimlerin karşı karşıya gelmesidir (Doluca 2011, s.87).

3.1.1 Türk Tarafında Yaşanan Gelişmeler ve Basına Etkisi

Kıbrıs Türk halkı, Annan Planı sürecinde, Plan'ın kabul edilmesi ve reddedilmesi eksenlerinde tam anlamıyla ikiye bölünmüştür. Bu bölünmüşlüğü'n '*evet*' cephesinde bulunan kesimlerin Plan'a yaklaşımları, kabul edilmesi halinde gerçekleşecek olan AB üyeliğini referans noktası olarak kabul edilmesiyle oluşturulmuştur. Süreci, '*AB vatandaşı olmaya evet mi, hayır mı?*' şeklindeki bakış açısıyla değerlendirerek planı

destekleyen bu kesimin en temel gerekçeleri, uzun yıllardır maruz kaldıkları uluslararası ambargolar dolayısıyla yaşadıkları ekonomik sıkıntılardır. 1983 yılında kurdukları devletlerini, henüz Türkiye dışında hiçbir ülkeye tanıtamamış olan Kıbrıs Türk halkının özellikle de genç nesli, içinde buldukları sosyal, kültürel ve maddi sıkıntıları aşmak için, büyük güçlerin vadettiği “*Kıbrıslılık*” kimliği altına girerek, daha iyi şartlarda yaşama isteğinin peşinden gitme eğilimi göstermiştir. Bu durum, AB yolunda ilerleyen Rum tarafının yanına eklenerek, egemen ve bağımsız devletlerinden vazgeçmek ve mevcut statülerinin gerisine düşmek pahasına da olsa, karşılığında kazanılacak olan vadedilmiş ‘*AB cennetinin*’ cazibesinden ötürü talep görmüştür (Aydoğdu 2005, s.454).

Kıbrıs Türk halkının geri kalan kısmı ise Annan Planı’na karşı muhalif tavır sergilemiştir. Halkın bu kesimini çoğunlukla, geçmişte Rumlarla bir arada yaşamış ve zor zamanlara tanıklık etmiş kesimleri oluşturmuştur. Plan’ın reddedilmesi gerektiğini savunanların temel argümanını ise, kendilerini Türkiye’nin ve Türk askerinin güvencesinden yoksun bırakacak, Rum halkıyla yeniden bir araya gelmeleri sonucunda, onların içerisinde zamanla eriyecek bir azınlık haline getirecek olan Annan Planı’nın kabul edilemez oluşudur. ‘*Hayır*’cılara göre, AB vatandaşı olarak kazanımlar elde etmek, devletlerinden vazgeçmek pahasına kabul edilebilir bir durum değildir. Buna göre uzun yıllardır sürdürdükleri başı dik mücadeleleri devam etmeli, Rumlarla yeniden beraber yaşama önerisine karşı çıkılmalıdır (Şimşir 2003, s.245).

Türk halkının ikiye bölünmüş hali gerçekte, devlet makamlarındaki liderlerin Plan’a karşı tavırlarının bir yansıması olarak da görülebilir. KKTC’de müzakereler ve referandum sürecinde, devlet adamlarının Annan Planı’na yönelik belli başlı eğilimleri, halkı da bu liderlerin etrafında birleştirmiştir. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, süreç boyunca Annan Planı karşıtlarının lideri konumunda görülmüştür. Annan Planı’nda Türk tarafının olmazsa olmazlarını içerir biçimde Türkler lehine düzenlemeler yapılmasını Rum tarafının kabul etmeyeceğini öngörerek, Bürgenstock görüşmelerine katılmamaya karar veren Cumhurbaşkanı; müzakerelerin son aşamasında, duruşunu daha net biçimde ortaya koymuş ve Plan’a hayır denilmesi gerektiğini savunarak, 7 Nisan 2004’te *hayır kampanyasını* başlattığını açıklamıştır.

Buna göre Cumhurbaşkanı'nın olumsuz tavrına neden olan başlıca gerekçeler; derogasyonların birincil hukuk olarak Plan'a dâhil edilememiş olması, Türk halkının çok büyük miktarda kısmının, göçmenler sorununun çözülmesi uğruna yeniden göçmen durumuna düşürülmesi, mülkiyet konusunun çözümü için öngörülen sistemin, Türk ve Rumlar arasında çatışmalara neden olması ihtimali, halkların kendi yaşamlarını etkileyecek olan anayasalarının ve diğer ortak kanunlarının yabancılar eliyle hazırlanması, daha da önemlisi, Plan'ın içeriği hakkında bilgi sahibi olmayan halka, Plan hakkında olumlu ya da olumsuz olmak üzere görüşünün sorulmasıdır.

Ayrıca, Plan'da yasaların yer almadığını; yalnızca söz konusu yasaların listesinin yer aldığına da dikkat çeken Denктаş, görüşmecilerin dahi tam olarak içeriğini bilmediği düzenlemelerin, halka sorularak bağlayıcı hale getirilmeye çalışılmasının hukuk ve ahlak dışı olduğunu ifade etmiştir (Aydoğdu 2005, s.454).

Müzakere ve referandum sürecinde KKTC'de sivil toplum kuruluşlarının da etkin biçimde sürece dâhil oldukları görülmüştür. Bu kuruluş ve örgütlerin başında Kıbrıs Türk Ticaret Odası (KTTO) gelmiştir. 2003 yılından itibaren toplantı ve mitingler ile propaganda sürecini başlatan KTTO, 'evet' cephesinin en kuvvetli savunucularından olmuştur.

Öte yandan KKTC içerisinde halkın diğer kesimi de, Annan Planı'na 'hayır' denilmesi için birlik olmuş ve çeşitli eylemler düzenlemiştir. Ancak 'Hayır' cephesi, diğer cepheye göre daha dağınık bir görünüm arz etmiş ve sivil toplum kuruluşlarının desteği bakımından daha zayıf kalmıştır.

Kıbrıs Türk toplumunun siyasi ve ideolojik mücadelesinin farklı bir yön alması, bazı medya kuruluşlarının siyasi alanda yürüttükleri yayın politikalarının değişikliğe uğramasında etkili olmuştur (Altan 2010, s.444).

Yaşanan politik hareketlilikle birlikte birçok Kıbrıs gazeteleri de siyasi anlamda yayın politikasında değişiklik yapmış ve Kıbrıslı Türkler ile Rumların bir araya gelerek oluşturacakları çözüm ve Avrupa Birliği'ne üye olunmasını desteklemeye başlamıştır.

Şekil 4.1. Vatan Gazetesinin Annan Planı ile Kıbrıs sorununun çözümü haberi.

Kaynak: Altan Ü., Kıbrıs Sorunu Çözüm Sürecinde Annan Planı, s.512.

Gazetelerin yayın politikalarının değişmesinin nedenlerinden biri bilgi üretimi, dağıtımı ve bölüşümü süreçleri üzerinde son sözü söyleyen gazete sahipleri ve onların atadığı üst yöneticilerin çıkarlarının değişmesidir (Altan 2010, s.445).

Örneğin “Yenidüzen”, “Vatan” ve “Kıbrıs” Gazetelerinin referandum öncesinde yer verdikleri haber başlıkları incelendiğinde ağırlıklı olarak Annan Planı’nın Kıbrıs Sorununa Çözüm Getireceği, Türk Hükümeti’ni Kıbrıs Sorununa ilişkin Kararlı Politikaları, Rauf Denktaş’ın Politikalarının Kıbrıs Sorununda Çözüm Oluşturmadığı ve Annan Planı Referandumu Sonrasında Kıbrıs’ta Yeni Bir Dönemin Başladığı konularının ön plana çıktığı görülmektedir (Altan 2010, s.470).

Şekil 4.2. Kıbrıs Gazetesinin Kıbrıs birleşirse AB üyesi olunacağı haberi.

Kaynak: Altan Ü., Kıbrıs Sorunu Çözüm Sürecinde Annan Planı, s.513.

Kıbrıs Türk siyasi mücadelesinin farklı bir yön aldığına göstergesi olan Annan Planı sürecinde, Kıbrıslı Türk ve Rumların Kıbrıs Adası'nda birleşerek yeni bir devlet oluşturması ve Kıbrıslı Türklerin de Avrupa Birliği'nin üyesi olması gerekliliği savunulmuştur. Basının da büyük etkisiyle, Kıbrıs Türkleri olumlu oy kullanmak suretiyle bir çözüme ulaşma iradesini sergilemiştir.

Şekil 4.3. Yeni Düzen Gazetesinin Evet oyu ile dünyaya bağlanılacağı haberi.

Kaynak: Altan Ü., Kıbrıs Sorunu Çözüm Sürecinde Annan Planı, s.514.

Yukarıda açıklandığı üzere, KKTC’de bulunan medya kuruluşları, gazeteler farklı dönemlerde ve farklı sosyal, politik ve ekonomik koşullarda önemli siyasi ve ideolojik görevler üstlenmiştir (Altan 2010, s.477).

3.1.2 Rum Tarafında Yaşanan Gelişmeler ve Basına Etkisi

Rum kesiminde Annan Planı’nın referandumu döneminde, Türk tarafına nispeten daha sakin bir dönem geçirilmiştir. Genel olarak, GKRY’ndeki propagandalar ‘hayır’ etrafında birleşmiştir. KKTC’deki Annan Planı’na ilişkin yoğun ‘evet’ propagandasının Rum kesimindeki paraleli, ‘hayır’ propagandası olmuştur.

Rum kesiminde, siyasetçiler ve kamuoyunda Annan Planı'na karşı olumsuz tavır hâkim olmuştur. Başlangıçta tavrı net olmayan taraflar dahi, sona doğru 'hayır' cephesine kaymıştır. Rum toplumundaki Annan Planı'na muhalif bu tavrın en temel gerekçesini; Annan Planı'nın, 1963 yılı sonrasında edindikleri uluslararası statülerinden, dünya kamuoyundaki kabul edilmiş konularından, çok yakın zamanda, referandumunun sonucu ne olursa olsun gerçekleşecek olan AB üyeliğinden daha fazlasını vermeyeceği halde, Rumların, bu konularından çeşitli tavizler vererek Kıbrıs Türkleri ile yeni bir devlet kurmalarını öngörmekte olduğu yönündeki düşünceler oluşturmuştur (Aydoğdu 2005, s.464).

Rum toplumunda genel olarak sağ görüşlü kesim, Plan'a karşı en sert muhalefeti yapanlar olmuştur. Sağ kesimdeki siyasi partilerin en büyük destekçisi olan Rum Kilisesi de, Annan Planı'na 'hayır' cephesinde yer almıştır. Annan Planı'na olumsuz yaklaşımını henüz müzakereler sürerken ortaya koyan Rum Devlet Başkanı Tassos Papadopoulos, Rum toplumundaki bu 'hayır' cephesinin temsilcisi olarak, halkı bu yönde yönlendiren en önemli aktör olmuştur. Rum lider, her ne şekildeki bir düzenlemeyle olursa olsun; Türk tarafı ile tek bir devlet çatısı altında birleşen bir Rum kurucu devleti olmak istemediğini belli etmiştir. Her ne kadar Rum lider Papadopoulos, halk üzerindeki etkisini kullanarak çoğunluğu 'hayır' oyu vermeye yönlendirmiş olsa da; GKRY'nde tabanı en geniş parti olan AKEL'in müzakere sürecinin başındaki olumlu tavrına karşın sonuna doğru takındığı tavır değişikliği, Annan Planı'nın referandum sonucu açısından belirleyici olmuştur (Düzgün, 2008, s.210).

Ayrıca Rum tarafında Kuzey'in tersine %76'lık bir oranla Plan'a "hayır" oyu çıkmasında, Kuzey'de olduğu gibi medyanın çok büyük etkisi olmuştur. KKTC'nin sınırları açmasının ardından çözüme ulaşılması yönünde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB tarafından yoğun bir baskıya uğramasının ardından hem uluslararası alanda hem de Ada'da kamuoyu oluşturmak için hükümet medyayı araç olarak kullanmıştır (Altan 2010, s.477).

Bu anlamda referandum sürecinin Rum basınına yansımalarına bakıldığında gazetelerde birinci sayfada yer alan haberlerde en fazla Kıbrıs Sorununa Yönelik Rum Yönetimi'nin Politikaları, Annan Planı'na yönelik Rum Kesimi'nin Tutumu, Annan Planı'nın Kıbrıs

Rum Kesimi için bir tehdit oluşturduğu ifadelerinin başlıklarda işlendiği dikkat çekmektedir (Altan 2010, s.486).

Şekil 4.4. Rum gazetelerinde Annan Planı tehdit oluşturacağı haberleri.

Kaynak: Altan Ü., Kıbrıs Sorunu Çözüm Sürecinde Annan Planı, ss.509-511.

3.2 REFERANDUM SONUCU VE TARAFLARA ETKİSİ

Referandum sonuçlarını kısaca şöyle yorumlamak mümkündür (Doluca, 2011, s.97):

- 24 Nisan 2004 Cumartesi günü, Kıbrıs'ın her iki kesiminde, eş zamanlı fakat ayrı olarak gerçekleştirilen Annan Planı'nun referandumuna, KKTC'den halkın % 87'si; GKRY'nden ise % 89'u katılım göstermiştir.
- Plana; KKTC'den % 64, 91 oranında evet, % 35, 09 oranında hayır oyu çıkmıştır. GKRY'den ise % 75, 85 oranında hayır, % 24,17 oranında evet oyu çıkmıştır
- Sürecin başlangıcında, Plan'ın Kıbrıs'ta her iki tarafın da olumlu oyunu alması halinde yürürlüğe gireceği öngörülmüştür. Dolayısıyla referandumda, Türk halkının çoğunluğunun evet oyu vermesine rağmen; Rum halkının çoğunluğunun hayır oyu vermesi sonucu Annan Planı geçersiz olmuştur.
- Referandum sonrasında KKTC ve Türkiye, Kıbrıs Türkünün barış ve çözüm yönündeki isteklerinin sandığa yansdığı; AB, ABD ve dünya kamuoyunun bunu görmezden gelemeyeceği ve bu doğrultuda KKTC'ye vaat edilen ekonomik yardımların yapılması, ambargoların kaldırılmasının gerekliliğini vurgulamıştır.
- AB yetkilileri ise sonuçtan üzüntü duyduklarını, Türk kesimi için yardımların en kısa sürede başlatılacağını ifade etmiştir.

- *Annan'ın Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro De Soto da Ada'da barış için tarihi bir fırsat kaçırdığını, bununla birlikte, BM'nin Kıbrıs'taki bürosunun kapatılacağını belirtmiştir.*
- *ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Richard Boucher da ABD'nin sonuç nedeniyle hayal kırıklığına uğradığını belirtmiş ve Dışişleri Bakanlığı adına evet oyu kullanan Türklere teşekkür etmiştir.*

Annan Planı temelde, Kıbrıs'taki iki devleti birleştirmek amacıyla oluşturulmuş bir plan olduğu için; bunu sağlayabilmek adına her iki tarafa da bir takım kazanımlar sağlamış, buna karşılık; bir takım tavizler verilmesini öngörmüştür. Zira iki ayrı devletin, tek bir devlet çatısı altında birleşebilmesi için, tarafların, yeni çatı hakkında anlaşmış olmaları ve birbirlerinin fedakârlıkları ile kazanımlarını kabullenmiş olmaları gerekmektedir. Ancak Annan Planı açısından yaşanan şudur ki; Plan'ın taraflara verdiklerine ya da aldıklarına tarafların kendileri değil, Genel Sekreter karar vermiştir. Böylelikle tarafların bir takım konularda anlaşabilmesi için geçirilen zamanlarda aslında taraflar, başından itibaren kendi istedikleri bir halde olmayan planı, kendi isteyecekleri hale getirmekle zaman harcamışlardır. Yanlış bir rota ile yola çıktıklarından, hedeflenen noktalara varmaları istenen sürede, ancak kendilerine göre doğru olan yolu aramışlardır. Hedefe varamadıkları bir yana, bundan sonra kullanabilecekleri doğru yolu da bulabildikleri şüphelidir, zira referandumda, Rum yönetiminin tamamının Planı reddetmediği gibi, Türk tarafının da tamamının Planı desteklemediği görülmüştür. Sayısal açıdan bakıldığında yarıdan fazla görünen ama yine de düşük oranlarda kalan Annan Planı'na 'evet' ve 'hayır' yanıtları; Plan'ın ne tam anlamıyla Türk tarafı açısından arzu edilebilir olduğunu, ne de Rum tarafı açısından tamamen reddedilebilir olduğunu ortaya koymuştur (Doluca, 2011, s.98).

Öte yandan, referandum sonucunun değerlendirildiğinde, yukarıda vurgulandığı gibi, halkların tamamının görüşlerini yansıtmadığı göz önünde bulundurulsa da, yine de oransal olarak yapılacak çıkarsamada; Türk tarafının, Rum tarafı ile bir arada yaşamaya ve yeni bir devlet kurmaya; Rum tarafına oranla daha fazla istekli olduğu ortaya çıkmıştır.

Çözüm Planı ile uzlaştırılmak istenen taraflardan birinin, diğerine oranla halkına daha düşük bir hayat standardı sunmakta olması yani bu taraflardan birinin diğerinden daha geride olması, bu tarafın uzlaşmak adına diğerinden daha fazla ödün vermesini, sahip

olduklarından daha kolay vazgeçme eğiliminde olmasını açıklamaktadır. Diğer taraftan da, görece daha iyi şartlarda bulunan tarafın, uzlaşmaya varması için mevcut iyi konumundan daha ileriye gidecek bir takım kazanımlar elde etmesi halinde ancak uzlaşmanın onun için cazip kılınabileceği bir gerçektir.

KKTC’de halkın yarıdan fazlasına, devletlerinden vazgeçmek pahasına da olsa Rumlar ile yeni bir devlet kurmayı cazip kılan durum, şüphesiz ki onlara bu çözümü sunan büyük güçlerin, onlara uyguladıkları ekonomik ve siyasi politikalarla bu tercihi yapacak duruma getirmeleridir. Aynı büyük güçler, Rum tarafının zaman içerisinde oldubittilerle sağladığı kazanımlarına göz yumarak ya da çıkarları doğrultusunda teşvik ederek, onların konumlarını iyileştirmiş ve Türklere nazaran hep daha iyi olmalarını sağlamıştır.

Uzun yıllardır uluslararası toplumun, herhangi bir BM kararına dayanmayan haksız ambargo ve izolasyonlarına maruz kalan KKTC’nin; dünya ile siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve spor alanlarını da kapsayan her türlü irtibatı engellenmiştir.

KKTC, içerisinde bulunduğu bu olumsuz koşullardan sıyrılabilme adına, yine uluslararası toplumun kendilerine vadettiği çözüm ile yeni bir düzene kavuşabilmek için Annan Planı temelindeki girişimi, halkın büyük çoğunluğunun referandumda ‘evet’ oyu kullanması aracılığıyla desteklemiştir. Kıbrıs Türk halkının bu kararı, onları adeta bir yol ayrımına getirmiş ve ‘kendi devletine sahip çıkmak’ ile ‘standartı kendi mevcut devletinden daha yüksek olacak, ancak kendilerini mevcut konumlarının daha gerisine taşıyacak yeni bir devlet’ düzenini tercih etmek seçeneklerinden birini tercih etmek zorunda bırakmıştır.

Bu bağlamda Kıbrıs Türkleri; dışlanmışlıktan kurtulmak, ambargolardan sıyrılmak, küreselleşmeden faydalanmak, dünya üretiminden payına düşeni almak ve AB üyesi olmak vaatleri ile yoğun bir propagandayla karşı karşıya kalmışlardır. Onlara bu vaatleri sunanlar, Annan Planı’nı hazırlayan BM ve BM’nin bu girişimini destekleyen tüm AB üyesi ülkeler, ABD ve Türkiye olmuştur. Bu seçeneği tercih eden Türkler, Rumlarla birleşmenin gerçekleşmesi halinde ekonomik durumlarının şimdiki işaretlere bakarak, bundan daha da kötüye gidemeyeceğinden hareket etmişlerdir. Gelecek kaygısı taşıyan

Kıbrıs Türkleri, Türkiye'ye giderek artan bağımlılıktan da hoşnut olmadıklarından, bu acı BM reçetesini kabullenmişlerdir.

Türk tarafının bu eğilimleri, siyasi iktidar tarafından da desteklenmiştir. Süreç içerisinde AB yetkililerinin sık sık Kıbrıs Türklerini 'evet' oyu vermeye davet ederken, KKTC iktidarına da, halkı bu yönde teşvik etmeleri için telkinlerde bulunduğu görülmüştür. Referandumlara doğru, 'hayır' diyeceği belli olan Rum kesimi, bu halde de bir şey kaybetmeyerek AB'ye üye olacağı halde, AB yetkilileri onlara da uyarılarda bulunmuştur. Böylece kendilerine yönelecek eleştirileri en aza indirmeyi amaçlamışlardır. Bu bağlamda AB yetkilileri süreç içerisinde; Rumların, Annan Planı'nı reddederek 1 Mayıs'ta AB üyesi olması halinde, Birlik içerisinde siyasi olarak dışlanacaklarını, üyeliğe kötü bir başlangıç yapacaklarını iddia etmiştir (Keser 2006, s12).

Rumlar için bu şekilde öngörülerde bulunan AB yetkilileri, her fırsatta, Annan Planı'na, yalnızca KKTC'nin 'evet' demesi halinde, KKTC'nin mevcut durumunun iyileştirileceği yolunda vaatlerde bulunmuştur. Kıbrıs Türk halkının, Rumların 'hayır' diyeceğinin belli olmasına rağmen, Plan'ı kuvvetli biçimde desteklemelerinin en önemli nedenini de bu vaatler oluşturmuştur. AB yetkilileri, Rumlardan 'hayır', Türklerden ise 'evet' oyu gelmesi durumunda, 'Kuzey' ile AB'nin ticari ve siyasi olarak ilişkileri başlatarak onları ödüllendirecekleri yönündeki iddiaları ile Rumların oylarını olumluya çevirmeyi ve Türklerin çözüme yönelik heveslerini diri tutmayı hedeflemiştir.

Bu bağlamda, referandumun ardından 26 Nisan 2004'te toplanan AB Dışişleri Bakanları Konseyi, Türklerin kararlılığını ödüllendirmek ve kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla, KKTC'ye yönelik izolasyonların kaldırılmasına ilişkin bir karar almıştır. AB Konsey kararının ardından, AB Komisyonu, ticari ve mali uygulamalardan oluşan ve AB ülkeleri ile Kuzey arasında doğrudan ticareti öngören bir yardım paketi hazırlamıştır. Ancak, AB Komisyonu'nun 7 Temmuz 2004'te "*Mali Yardım Tüzüğü ve Doğrudan Ticaret Tüzüğü*" şeklinde tek parça olarak hazırlayarak Konsey'e sunduğu tasarıların anlam ve değerini korur biçimde kabul edilerek yürürlüğe girmesi sağlanamamıştır (Veziroğlu 2007, ss.179-180).

Mali Yardım ve Dış Ticaret Tüzüklerinden farklı olarak 29 Nisan 2004'te yürürlüğe giren “Yeşil Hat Tüzüğü” ise, AB'nin, KKTC'nin sınırları içerisinde ürettiği malları, Yeşil Hat üzerinden, GKRY aracılığıyla AB ülkelerine pazarlayabilmesi hakkında hazırlanmış düzenlemelerdir. Ancak tüzüğün uygulamaya konulmasından 4 yıl sonraki rakamlara göre, bu tüzük sayesinde KKTC dış ticaretinde, KKTC ihracatının % 3'üne karşılık gelecek kadar bir artış sağlamıştır. Zira Yeşil Hat Tüzüğü'nün kullanılarak ticaret yapılmasında, GKRY çeşitli prosedürel engeller ortaya çıkarmıştır.

Türk tarafında AB'nin bu şekilde yarattığı hayal kırıklıklarına ilaveten, BM de, söz sahibi bir aktör olarak KKTC için referandum sonrasında bir iyileştirme sağlayamamıştır. Bu bağlamda Kıbrıs Türklerine, Annan Planı'nı kabul etmeleri için türlü telkinlerde bulunan BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 28 Mayıs tarihli raporunu 3 Haziran 2004'te yayınlamış, ancak BM Güvenlik Konseyi'nde kabul ettirmeyi başaramamıştır. Annan raporunda; Planı'nın Kıbrıslı Türkler tarafından büyük bir çoğunlukla kabul edilirken, Kıbrıslı Rumlar tarafından reddedildiğini, gerçekte Kıbrıslı Rumların sadece Annan Planı'nı değil, herhangi bir çözümü ve anlaşmayı da reddettiğini vurgulamıştır. Bu nedenle Annan, referandum sonuçlarının Kıbrıslı Türklere baskı ve izolasyon uygulamak için tüm nedenleri ortadan kaldırdığını belirterek; BM Güvenlik Konseyi üyelerini, Kıbrıslı Türklerle ikili ilişkiler kurmalarını ve ekonomik izolasyona son vermeleri çağrısında bulunmuştur. Ancak Genel Sekreter'in bu raporu, Rumların çabaları sonucunda, BM Güvenlik Konseyi tarafından onaylanmamıştır (Doluca, 2011, s.102).

Rum yönetimi ise, Annan Planı'nın müzakere süreci içerisinde, Planı müzakerelere zemin olarak kabul etmekle beraber, Plan'a yönelik olumsuz bir tutum içerisinde olduğunu gizlememiştir.

Annan Planı'nın kabulü halinde Rum yönetimi de, 1963 sonrasında elde ettiği “*tek başına Kıbrıs'ı temsil*” iddiasından ödün vererek; kurulacak Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yönetimini, kısmen de olsa, Türkler ile paylaşmak istememiştir. Öte yandan, Rum tarafına, Plan'ın kabulü halinde, Türk tarafı için AB'ye üyelik açısından elde edilecek kazanımlara benzer kazanımlar getirmeyeceği de açıktır. Çünkü GKRY'nin AB üyeliği, Annan Planı'nın kabulüne bağlı olmaksızın gerçekleşmiştir.

Annan Planı, Rum tarafı için yeni kazanımlar anlamına gelse de, bir diğer taraftan mevcut konumlarından geriye gidiş anlamı taşımıştır. Bu bağlamda ‘evet’ diyen Türk tarafının verdiği ödün, Rumlar için yeterli gelmemiştir. 24 Nisan’da Annan Planı’na ‘*evet*’ diyerek Ada’nın yönetimini kısıtlı da olsa KKTC ile paylaşmak yerine, 1 Mayıs’ta Ada’nın tek temsilcisi olarak AB üyeliğini gerçekleştirmek GKRY için daha rasyonel bir davranış olmuştur (Doluca, 2011, s.102).

Rumların bu tutumuna zemin hazırlayan ise, Kıbrıs sorunu çözülmeden müzakerelere başlayarak Rumların üyeliğinin sorun çözülmesi de gerçekleşeceğini ilan eden AB’nin tutumu olmuştur. Yani Rumların, müzakereler ve referandum sürecinde çözüm için istekli olmak yerine masadan uzaklaşan, adım atmaktan ve taviz vermekten kaçınan bir tavır sergilemelerine AB neden olmuştur.

Annan Planı’nı reddettiği halde, referandum sonrasında Rum yönetimi, AB liderleri ve uluslararası toplumun diğer aktörleri tarafından iddia edildiği gibi herhangi bir tecrit ya da baskı ile karşılaşmamıştır. Sonuç olarak GKRY, Annan Planı’nın reddi neticesinde, herhangi bir kayba uğramamış; kendileri için öngörülen AB üyeliği takviminin önceden tamamlanmış olması sayesinde, 1 Mayıs 2004’te Avrupa Birliği üyesi olmuştur.

SONUÇ

Kıbrıs sorunu, Ada'daki iki halkın birbiriyle çatışan çıkar ve görüşleri yanında, önemli bölgesel ve küresel güçlerin çıkarlarını da ilgilendirmesi dolayısıyla uzun yıllardır süregelen, kamuoyunun ve dünyanın gündeminde sürekli olarak yer alan bir meseledir. Sorunun çözümüne ilişkin olarak BM Ada üzerinde kalıcı barışın sağlanması için birçok girişimde bulunmuştur. Ancak hiçbir girişim, ilk taslağı 2002 Kasım ayında sunulan ve 2004 yılında önemli neticeler doğuran Annan Planı kadar önem arz etmemiştir.

Kıbrıs sorununun çözümsüzlüğüne son vermek adına belki de en ciddi girişim olarak nitelendirilebilecek Annan Planı'nın taraflara sunulması ve hayata geçirilmesinin referandum sonucuna bağlanması, Türkiye, Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile KKTC'de yoğun bir tartışma ortamı yaratmıştır.

Kıbrıs Türk siyasi mücadelesinin farklı bir yön aldığına göstergesi olan Annan Planı sürecinde, Kıbrıslı Türklerin ve Rumların Kıbrıs Adası'nda birleşerek yeni bir devlet oluşturması ve Kıbrıslı Türklerin de Avrupa Birliği'nin üyesi olması gerekliliği savunulmuştur.

Bu plan sürecinde, Kıbrıs Türkleri, olumlu oy kullanmak suretiyle bir çözüme ulaşma iradesini sergilemiştir. Rum tarafında ise Kuzey'in tersine %76'lık bir oranla Plan'a "hayır" oyu çıkmasında, Yunanistan'ın çok büyük etkisi olmuştur. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, çözüme ulaşılması yönünde AB tarafından yoğun bir baskıya uğramıştır. Ancak Rum tarafının referandumda olumsuz oy kullanması, Türklerle birlikte yaşama konusundaki isteksizliklerini ortaya koymuş, sahip oldukları refah ve gelir seviyesini paylaşmamak, AB'nin sağlayacağı olanaklardan Türk tarafının yararlanmasını önlemek arzularını açığa çıkarmıştır.

Böylelikle BM Genel Sekreteri'nin Planı hukuken geçersiz/hükümsüz hale gelmiş, 1 Mayıs 2004 tarihinde ise GKRY, "Kıbrıs Cumhuriyeti" adı altında AB'ye üye olmuştur. Bu gelişmeler Kıbrıs sorununun yeni bir belirsizlik dönemine girmesine yol açmıştır.

İşte bu çerçevede ortaya çıkan Annan Planı, Türkiye'nin dış politika tarihindeki önemli bir kırılma olarak kendini göstermiştir. Çünkü, Annan Planı süreci ile Türkiye inisiyatif kullanan bir pozisyon almıştır. 1950'lerden bu yana Türkiye'nin Kıbrıs konusunda attığı adımlara bakıldığında, izlediği politikaların genel olarak proaktif değil reaktif politikalar olduğu açıkça görülmektedir. Dış politikadaki bu büyük kırılmanın altında, yıllardır AB kapılarında bekleyen Türkiye'nin kendisine engel olarak ortaya konulan Kıbrıs sorununda, çözümsüzlüğü savunan taraf olmaktan çıkmak ve bu bağlamda AB'ye üyelik sürecinde önemli bir engeli aşmak istemesi yatmaktaydı. Her ne kadar çözüm gerçekleşmediyse de, Rum tarafının planı reddi Türkiye'ye ve Kıbrıslı Türklere uluslararası kamuoyu nezdinde bir hareket alanı açmış, fakat ne Ankara ne de Lefkoşe - önemli tavizler verdiyse de- beklediği yararları ulaşamamıştır.

KAYNAKÇA

- Akmaral, K., 2004. *Kıbrıs Türkü'nü İmhayı Hedefleyen Akritas Planı ve Annan'a Dek Uzman Planlar Süreciyle Kıbrıs*. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.
- Aksoy, B., 2010. Kıbrıs Sorununun Yunanistan ve Türkiye Dengesinde Çözüm Sürecine AB'nin Etkisi ve Sürecin Sonu Annan Belgesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altan, Ü., 2010. Kıbrıs sorunu çözüm sürecinde Annan Planı. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Armaoğlu, F., 1990. *Kıbrıs Faciası*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Arsava, A.F., 1996. Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, **51** (01).
- Arslan, B., 2006. 59.Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin Kıbrıs Sorununa Yönelik Siyasal Tavrının Basında Temsili. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydoğdu, A., 2005. *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları Annan Planı ve Referandum Süreci*. Ankara: Asil Yayınları.
- Batur, N., 2007. *Rauf Denктаş Yeniden Yaşasaydım*. İstanbul: Doğan Kitap.
- BM Güvenlik Konseyi Raporu, Kıbrıs'ta iyiniyet Misyonuna ilişkin 28.05.2004 Tarih, S/2004/437 sayılı Rapor
bkz:<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20S2004437.pdf> [erişim tarihi Ekim 11, 2016].
- BM Kapsamlı Çözüm Planı (Annan Planı), http://www.mfa.gov.tr/bm-kapsamli-cozum-planı-_annan-planı_.tr.mfa [erişim tarihi Ekim 11, 2016].
- Bozkurt, E., ve Demirel H., 2004. *Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Buluñç, A.Z., 2004. Kıbrıs Uyuşmazlığının Kökleri ve Uyuşmazlığın Çözüm Yolu. *Avrasya Dosyası, Kıbrıs Özel*, **10** (3).
- Davutoğlu, A., 2001. *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. İstanbul: Küre Yayınları.

Dişişleri Bakanlığı İnternet sitesi Erişim tarihi:28.01.2017

www.annan planı kurulmasiongorulen kibris rum kurucu devletinin anayasasi.tr.mfa

Doluca, D., 2011. Kıbrıs Sorununun Çözümüne İlişkin Hazırlanan Annan Planı'nın Ve Referandum Sürecinin Kapsamlı Analizi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Düzgün, B., 2008. *Kıbrıs'ta Ümit ve Hüsrana Annan Planı'ndan Referanduma Bir Dönemin Perde Arkası*. Ankara: Ayraç Kitabevi Yayınları.

Engin, A., 2004. *Doğu Akdeniz de Batmayan Uçak Gemisi, Kıbrıs ve Geleceđi*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.

Erhan, Ç., 2006. *Bizim Kırmızı Çizgilerimiz Vardı*. Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.

Fırat, M., 1997. *1960–1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*. Ankara: Siyasal Yayınları.

Fırat, M., 2001. *Yunanistan'la İlişkiler. Türk Dış Politikası*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Gözen, R., 2009. *İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye'nin Dış Politikası*. Ankara: Palme Yayıncılık.

Hasgüler, M., 2007. *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*. İstanbul, Alfa Yay.

İnanç, G., 2007. *Büyükelçiler Anlatıyor*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

İsmail, S., 2000. *İngiliz Yönetiminde Türk Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgalar*. Lefkoşa.

Keser, U., 2006. 2004 Referandum Döneminde Kıbrıs ve Yaşanan Gelişmeler, Ankara: *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*.

Kızılyürek, N., 2007. *Tarihten Güncelliğe Bir Kıbrıs Yolculuđu*. İstanbul:İletişim Yayınları.

Manisalı, E., 2000. *Kıbrıs Dünü ve Bugünü*. İstanbul: DER Yay.

Özersay K., 2009. *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal Bir İnceleme*. Ankara: ASAM Yayınları.

Öztürk, O., 2004. *Kıbrıs Annan Belgeleri Üzerine Deđerlendirmeler*. Ankara: Odak Yayınevi.

Şahin, H., 1987. *Gece Gelen Mektup*. İstanbul: Cep Kitapları.

Şimşir, B., 2003. *AB, AKP ve Kıbrıs*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Tarakçı, M., 1998. Kıbrıs Barış Harekatı. *Basılmamış Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

- Toluner S., (1983). Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Milletlerarası Hukuki Statüsü. *Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Milletlerarası Hukuka İlişkin Sorunları Sempozyumu*, 6-7 Mayıs 1982, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Tuncer, H., 2005. *Kıbrıs Sarmalı*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Uslu, N., 2001. Kıbrıs Sorunu ve ABD, (der. Ülger İ. ve Efeğil E.), *AB Kıskaçında Kıbrıs Meselesi*. Ankara: Ahsen Yayıncılık.
- Vatansever, M., 2010. Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (12).
- Veziroglu, F., 2007. Denktas ve Kıbrıs'ta Son Tango. Ankara: Bilgi Yayınevi.

